

SADUN MERKITYS LUKIJALLEEN

Oiva Paloheimon *Tirlittan* kirjallisuuspiirin tulkitsemana

Johanna Timonen

Lapin yliopisto
Kasvatustieteen tiedekunta
Luokanopettajakoulutus
Pro gradu -tutkielma
Kevät 2012

Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sadun merkitys lukijalleen: Oiva Paloheimon *Tirlittan* kirjallisuuspiirin tulkittamana

Tekijä: Johanna Timonen

Koulutusohjelma/oppiaine: Luokanopettajakoulutus

Työn laji: Pro gradu -työ_X_ Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 71

Vuosi: kevät 2012

Tiivistelmä:

Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata Oiva Paloheimon vuonna 1953 kirjoittaman sadun *Tirlittan* lukukokemusta Internetin keskustelupalstalla järjestettävän kirjallisuuspiirissä käydyn kirjoittelun perusteella. Tutkin, minkälaisia muistoja ja ajatuksia lukupiiriläisillä on lapsuudessa kuullusta tai luetusta sadusta sekä tulkitsin myös piiriläisten tämänhetkisiä tulkintoja teoksesta: mitä teemoja kirjallisuuspiirin jäsenet nostivat esiin kirjasta sekä millaisia merkityksiä he antoivat kirjan teemoille? Tutkimuksessani tarkastelin siis sitä, minkälaisia merkityksiä lukukokemus antaa lukijalleen. Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastattelun ja osallistuvan havainnoinnin välimuotona ja analyysitapana on sisällönanalyysi. Tutkimusaineistona toimii kirjallisuuspiirin jäsenen välinen tulkinta teoksesta.

Lapsi sadun kokijana suhtautui teoksen päähenkilöön ihailevasti. Toisaalta lapsi oli suruisaan, jopa kauhuissaan Tirlittanin puolesta. Häntä haluttiin auttaa. Satu tarjosi viihdykettä ja jännitystä hauskojen tapahtumien ja traagistenkin sattumien kautta. Se antoi myös samastumis- ja sijaiskokemuksia sekä muistutti yhteiskunnan moraalisäännöksistä. Aikuiset lukijat kykenivät analysoimaan sadun kehityskertomuksen psyykkiseltä kannalta. Sadun sankari, Tirlittan, lähtee rikkoutuneesta kodista orpona, mutta matkallaan perhettään etsimässä hän löytää itsensä ja kasvaa kohti itsenäisyyttä. Aikuiset sadun lukijoina suhtautuivat suojelevasti Tirlittanin yksityisyyttä kohtaan. Piiriläiset peilasivat oman arjen tapahtumia sekä monia nykyajan yhteiskunnan perhe-elämän ongelmia teokseen. Satu esimerkiksi pysäytti ajattelemaan sitä, millainen kasvattaja aikuinen haluaisi olla.

Avainsanat: Tirlittan, kirjallisuuspiiri, lukemisen merkitys, ongelmakeskeinen satu

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_X_

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi_X_

Sisältö

1 JOHDANTO	4
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat	4
1.2 Kirjallisuuspiirit tutkimuskäytössä	6
2 SATUKIRJALLISUUDEN TEOREETTISTA TARKASTELUA	8
2.1 Tutkimuksia satujen merkityksestä	8
2.2 Satujen merkitys Bettelheimin mukaan	14
2.3 Topeliaanisuudesta kohti ongelmakeskeistä tarkastelutapaa	20
3 KIRJALLISUUSPIIRIT TUTKIMUSKÄYTÖSSÄ	26
3.1 Kirjallisuuspiirien muotokuva	26
3.2 Kirjallisuuspiirien historiaa	30
3.3 Kirjallisuuspiiri omassa tutkimuksessani	31
4 TUTKIMUSONGELMAT	33
5 TUTKIMUSAINEISTON HANKINTA JA TUTKIMUSMENETELMÄ	34
5.1 Tutkimusmenetelmälliset valinnat	34
5.2 Tutkimuksen analyysitapa	36
5.3 Luotettavuuden arviointia	39
6 TIRLITTAN-TEOKSEN KUVAILUA: KOTIA JA RAKKAUTTA ETSIMÄSSÄ	41
6.1 Kaunis, viisas ja mahdoton suustaan	41
6.2 Vaikeuksien kautta voittoon	44
6.3 Voimaannuttavat tyttöhahmot	46
7 TUTKIMUSTULOKSET	48
7.1 Muistot lapsuuden lukukokemuksesta	48
7.1.1.1 Ihaileva suhtautuminen	48
7.1.2 Pelko kohtaa surun	49
7.2 Aikuiset teoksen merkityksen analysoijina	53
7.2.1 Tirlittan surullisen hahmon ritarina	54
7.2.2 Henkilögalleria	59
8 POHDINTA	61
Lähteet	65

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Lapsuuteni merkittävimpiin lukukokemuksiin kuuluu Oiva Paloheimon *Tirlittan - orpotyttö ihmisten ihmemaassa* -kirja. Vuonna 1953 julkaistun runopukuisen sadun maailma tuntui niin tutulta ja sen vuoksi lohdulliselta. Vaikken varsinaisesti samaistunut teoksen päähenkilöön, sai hänen kokemistaan vääryyksistä, vastoinkäymisistä sekä rakkaudettomuuden tunteesta lohtua omaan rikkoutuneeseen perhearkeeni. Kirjat, joilla on sanottavaa minulle, eivät anna lahjojaan ilmaiseksi. Maksuna on aina jonkinasteinen tuska ja kärsimys. Sadun lukeminen saa yhä aikaan kipeitä muistoja, mutta vaalin jokaista kirjan lukukokemusta rakkaudella – lämmöllä pientä ystävääni kohtaan. Tässä tutkielmassa tarkastelen sadun merkitystä lukijalleen psykologisen katsantokannan kautta. Haluan selvittää, miten eri keinoin satu voi vaikuttaa ja mitä voimaannuttavia elementtejä sadusta voi löytää. Liitän tutkittavan teoksen myös muuhun suomalaiseen lastenkirjatraditioon, mutten koe tarpeelliseksi tarkastella sadun yleistä historiaa enkä lajityyppejä.

Tutkimuksessani pyrin selvittämään sadun merkityks maailmaa lapsuuden muistoissa. Empiirinen osuus perustuu lapsuusmuistojen lisäksi myös siihen, minkälaisia ajatuksia satu herättää myöhemmin myös aikuisena. Työssäni kohteena on *Tirlittan - orpotyttö ihmisten maailmassa* -teos, ja aineistona syksyllä 2011 verkossa järjestetyn kirjallisuuspiirin keskustelut. Kirjallisuuspiiriin osallistui 14 henkilöä, jotka olivat ikäryhmistä 24–48, kaikki naisia. Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen ja aineistonkeruussa olen hyödyntänyt teema-haastattelun menetelmällistä teoriaa, vaikka varsinaisesti perinteistä haastattelutilannetta ei olekaan järjestetty kasvokkain.

Poimin kirjallisuuspiirin keskusteluista teemoja, jotka ovat jääneet mieleen satukokemuksesta. Analysoinnin tueksi olen ottanut aikaisempia tutkimuksia kirjallisuuden merkityksestä, kirjallisuuspiireistä sekä teoksen kirjoittaneen Oiva Paloheimon elämää, mutta vain niiltä osin, kun se on oleellista. Kasvatuspsykologisen tutkimuksen lisäksi gradussani näkyy myös kirjallisuudentutkimuksellinen ote. Se ilmenee esimerkiksi runsaina kaunokirjallisuusviitteinä.

Kattokäsitteen lastenkirjallisuus alle luetaan muun muassa: katselukirjat, kuvakirjat, runot, sadut, sarjakuvat, tietokirjat. Kirjallisuuteen tutustuminen alkaa monen suomalaisen lapsen kohdalla iltasadusta. Lapsille lukemisen tapa on meillä niin yleinen, että sen voi väittää kuuluvan pikkulapsiperheiden rutiineihin. Suomen kielen perussanakirjan mukaan satu on todellisen elämän rajat ylittävät, mielikuvitukseen vetoava (lapsille tarkoitettu) kertomus (PS 2008 s.v. satu). Sadut ovat yksi harvoista kansanperinteen osista, jotka ovat säilyneet käytössä nykypäivään asti.

Tirlittan on satu, joka sisältää myös lyriikkaa, sillä teoksen jokaisen luvun alussa on loppusoinnallinen, luvun tapahtumat tiiviisti kuvaava runo. Satuna Tirlittan kuuluu ehdottomasti suomalaisiin klassikoihin, sillä monella nykyajan aikuisella on siitä muistoja. Etenkin Tirlittanissa olevat runorallatukset ovat jääneet monien mieleen. Tirlittania ei ole aikaisemmin juurikaan tutkittu. Ainoat viittaukset teokseen löytyvät lastenkirjallisuutta koskevista koomateoksista. Oman mieltymykseni lisäksi koin siis tarpeelliseksi tutkia kyseistä satua. Lastenkirjallisuutta yleensä on tutkittu runsaasti psykologisesta näkökulmasta käsin. Yksi uusimmista tutkimuksista lastenkirjallisuuden saralla on Päivi Heikkilä-Halttusen (2011) laaja julkaisu lasten ongelmalähtöisistä kuvakirjoista. Hyödynnän kyseistä teosta runsaasti tutkimuksessa, samoin kuin klassikoksi muodostuneen Bettelheimin satututkimusta.

Lastenkirjallisuuteen liitetään helposti auvoinen, idyllinen sekä sisällöltään harmiton ja huoleton perusmääräite. Lukijalle halutaan taata hyvä mieli hämmennyksen tilalta. Aikuinen siis määrittelee, mistä aiheista on soveliaista kirjoittaa ja mitkä aiheet ovat taas tabuja. Vaikka moni aiemmin kokonaan vaiettu asia on nykyisin tietoisuudessa, siitä vaietaan usein lastenkirjallisuudessa, koska asiasta puhuminen koetaan hankalaksi. Tabuaiheet vaihtelevat kovasti eri kulttuurien välillä: siinä missä emansipoitunut Ruotsi uskaltaa tarttua herkästi myös arkoihin aiheisiin, esimerkiksi venäläinen lastenkirjallisuus ei taas halua avata nykypäivän perhe-elämän kipupisteitä. (Heikkilä-Halttunen 2011.) Tirlittan-teoksessa uskalletaan käsitellä myös kipeitä aiheita, vaikka niitä ei välttämättä ilmaista suoraan.

Lähtökohtaisesti Tirlittanin tyyli jatkaa vahvasti kansansatujen perinnettä. Bettelheimin mukaan kansansaduissa on kotoa lähtevä sankari, joka kohtaa matkallaan monia vastuksia, mutta selviytyy niistä ja palaa kotiin eheänä ja kokemuksistaan viisastuneena. Monet kan-

sansadut alkavat lapsen orpoutumisesta. Vanhempien ja kodin jättäminen esitetään sadussa välttämättömänä kehitysvaiheena, joka on itsenäistymisen edellytys. (Bettelheim 1994.) Sama kehityskulku esiintyy Tirlittan-teoksessa, joka lainaa kiehtovalla tavalla jotain sadusta, jotain fantasiasta, sekoittaa joukkoon lempeää elämänviisautta, huumoria, nonsense höpötyä ja jopa gotiikan kauhuelementtejä.

Kirjallisuuden merkitystä kokijan elämälle on tutkittu empiirisesti. Kirjallisuuden reseptio-tutkimuksissa on tultu muun muassa siihen tulokseen, että teosten merkityksessä on kyse paljon muustakin kuin rationaalisesta ja esteettisestä tulkinnasta. Lukija liittää teokseen niin elämänhistoriallisia, emotionaalisia ja kuin eettisiäkin odotuksia. (Eskola 1998, 26.) Tutkijoiden mielestä sadun merkitys perustuu tunnekokemukseen. Kaunokirjallisen tekstin edessä lukijan on ikään kuin antauduttava tarinan merkitysten kuljetettavaksi. Fiktio jäljittelee todellisuutta sillä tavalla, että se luo todellisuuden uudelleen tarinan kautta ja näin tavoittaa sen syvimmän olemuksen. Voimme sijoittaa jonkin merkityksellisen osan omista kokemuksistamme tarinaan ja näin käsitellä kokemaamme. (Huhtala & Juntunen 2004.) Moni voi siis kokea esimerkiksi puhdistavan katharsistunteen kirjan tapahtumien kautta. On kuitenkin todettava, että sama satu on toiselle merkityksellinen toiselle merkityksetön.

1.2 Kirjallisuuspiirit tutkimuskäytössä

Kirjallisuuspiireistä on tullut viime vuosina suosittu ajanvietemuoto. Lukupiirien suosion taustalla vaikuttanee olennaisesti se, että niihin voi osallistua ilman erityistä kirjallisuuden harrastuneisuutta tai muodollista kirjallisuuden asiantuntemusta. Syvälisten tulkintojen tekeminen ja kirjallisuuden analysoiminen eivät edellytä kirjallisuuden opintoja. (Mikkonen 2011, 12.) Käytän termejä kirjallisuuspiiri ja lukupiiri tutkimuksessani synonyymisesti, vaikka joissakin lähde-teoksissa niille on nähty hienoisia merkityseroja. Lukupiirien historian voidaan nähdä juontavan juurensa jopa ihmisyyden syntyhetkiin. Ihmiskunnan historiassa yhteisesti jaetut kertomukset ovat muodostaneet ihmisyyhteisöjä koossapitävän voiman, ja ihmiset ovat kautta aikojen kokoontuneet yhteen keskustelemaan lukemastaan ja luetun herättämistä ajatuksista sekä tulkinnosta. (Matero, Hapuli & Koskivaara 2010, 7.) Merkittävä muutos lukupiirien lähihistoriassa on lukupiirien siirtyminen enenevässä määrin Internetiin erilaisiksi verkkoyhteisöiksi, joissa osallistujia voi yhtäaikaaisesti olla ympäri

maailmaa. Etenkin tiettyyn genrelajiin mieltyneet lukijat löytävät verkon lukupiireistä vaivattomasti keskustelukumppaneita, joita yhdistävät samanlaiset mieltymykset.

Lukupiireihin kohdistuvaa tutkimusta on tehty aiemmin etenkin kasvatustieteen alalla, jossa lukupiirejä on tarkasteltu osana kirjallisuuden ja äidinkielen opetusta. Aihepiirin tutkimuksista tunnetuimpia lienevät Hartleyn (2002) kyselytutkimukset. Kasvatustieteessä lukupiireihin kohdistuva tutkimus on suuntautunut etenkin kirjallisuuden opetukseen. Tutkimuksissa on tarkasteltu esimerkiksi lukupiirien mahdollisuuksia toimia sujuvamman lukutavan opettajina tai lukuinnostuksen aikaansajajina kouluissa.

Omassa tutkimuksessani tutkimuskohteena eivät ole varsinaisesti itse kirjallisuuspiirit vaan piirillä on niin kutsutusti välineellinen arvo. Tutkimukseni empiirinen osuus on kerätty lukupiirikirjoituksista, joissa käsitellään Tirlittan-teosta. Päädyin käyttämään Tirlittan-teoksen tulkinnassa aikuisia kahdesta syystä: Tuttu kirjallisuuspiiri oli helposti saatavilla ja innokas ryhtymään osaksi tutkimusta. Toiseksi koin aikuisten olevan valmiimpia syvälliseen analyysiin vaikeistakin asioista. Lapsi teoksen tulkitsijana olisi toki kuitenkin vastannut teoriataustassa esitelyihin näkemyksiin suoraviivaisemmin.

Tutkimustehtäväni on selvittää Tirlittan-teoksen lukukokemusta kirjallisuuspiirissä käydyn kirjoittelun perusteella. Tutkin, minkälaisia muistoja ja ajatuksia lukupiiriläisillä on lapsuudessa kuullusta tai luetusta Paloheimon sadusta. Lapsuuden satukokemusten lisäksi käsitelen piiriläisten tämänhetkisiä tulkintoja teoksesta: mitä teemoja kirjallisuuspiirin jäsenet nostavat esiin kirjasta sekä millaisia merkityksiä he antavat kirjan teemoille aikuislukijoina? Tarkastelen, minkälaisia merkityksiä lukukokemus antaa lukijalleen ja vertaan niitä aiemmin esitettyihin teorioihin. Kokoan teemoista sisällönanalyttistä analyysitapaa hyödyntäen kategorioita, jotka kuvaavat Tirlittanin-sadun lukukokemuksia.

2 TIRLITTAN-TEOS OSANA SATUKIRJALLISUUTTA

2.1 Tutkimuksia satujen merkityksestä

Tässä luvussa perehdyn erilaisiin teoreettisiin näkemysiin siitä, miten satu voi vaikuttaa lukijaansa. Useista teorioista löytyy yhteneväisiä näkemyksiä, mutta niistä erottuu myös toisiaan täydentäviä lisäyksiä merkitysten tarkasteluun. Käsittelen ensin lapsen lukukokemuksen merkitystä ja sen jälkeen sitä, miten kirjallisuus voi vaikuttaa myös aikuiseen lukijaan.

Lastenkirjallisuutta voidaan lähestyä useista eri näkökulmista: Psykologisesta näkökulmasta tutkitaan, mikä merkitys kirjoilla ja niiden sisällöillä on lapsen kehityksessä. Taiteellisesta näkökulmasta voidaan puolestaan tutkia yksittäisen lastenkirjan arvoa ja merkitystä osana kirjallisuutta. Sosiaalisesta näkökulmasta tutkittaessa lastenkirjallisuutta selvitetään, miten lastenkirjallisuus rakentaa maailmaa, sekä minkälaista maailmaa ja malleja jokapäiväisestä elämästä lastenkirjallisuus välittää. (Sarmavuori 1986, 82–83.) Oma tutkielmani on eniten psykologiseen näkökulmaan pohjautuva, joskin sosiaalinen puolikin tulee esille. Perinteisestä tavasta poiketen kirjan merkitystä ei pohdita pelkästään lapsen vaan myös aikuisen näkökulmasta.

Lapsien ajatellaan olevan syntyessään tyhjiä tauluja (lat. tabula rasa), minkä vuoksi he kokevat kaikki ensimmäistä kertaa eteensä tulevat asiat uusina ja ainutkertaisina. Samoin kuin muutkin elämäkokemukset, myös jokainen lapselle luettu kirja täydentää lapsen käsitystä sekä itsestä että myös ympäröivästä maailmasta. Lastenkirjallisuus toimii parhaimmillaan hyvänä harjoitusmaastona tunteiden, asenteiden ja kokemusten hankkimisessa. (Heikkilä-Halttunen 2011, 27–28.) Näkökulma on siis kasvattava.

Satuja luetaan lapselle viihdytykseksi, rohkaisuksi ja lohdutukseksi. Aikaisemmin satu toimi lisäksi moraalin opettajana. Myös sanavarasto karttuu satua kuuntelemalla, ja satujen sisältö opettaa uutta tietämystä esimerkiksi eläimistä ja kasveista. Hilikka Ylönen vaatii, että kuvitteellisen tekstin on annettava kantaa eli annettava sen merkityksen kuljettaa, niin ettei yritetä ymmärtää tekstiä vaan sen sisältämä ajatus. Teksti toimii siten välittäjänä, vaiheena ymmärtämistapahtumassa. Merkitys nousee siis keskiöön. Sadut edistävät lasten henkistä

hyvinvointia ja kehitystä. Lapsi samaistuu tai tuntee läheiseksi sadun henkilön, joka sadussa selviytyy hankalistakin tilanteista ja oppii luottamaan itseensä ja tarinan varrella tapaamiinsa uusiin ystäviin. Sadun kautta lapsi luo sellaisen kuvitteellisen maailman, jonka avulla hän selviytyy paremmin todellisuudesta. (Ylönen 2000, 27–28.)

Tirlittan-teos noudattaa tätä samaa kehityskulkua, jossa päähenkilö pääsee vaikeuksien kautta voittoon. Vaikkei aikuinen satujen lukija kartutakaan enää sanavarastoaan, ovat muut sadun yllä luetellut merkitykset myös aikuiselle mahdollisia. Aihetta aikuinen lastensatujen lukijana ei ole tutkittu aikaisemmin. Aikuiset ovat olleet lähinnä satujen lukijana lapselle tai tulkinneet satujen merkitystä akateemisesti.

Hilkka Ylönen on tutkinut viime vuosina kansan- ja taidesatujen terapeutista käyttöä lapsen kohdatessa esimerkiksi vanhempien avioeron, perheväkivaltaa tai läheisen kuoleman. Ylönen näkee saduilla välineellistä arvoa, kun niissä kerrotaan pelkojen hellittämisestä, surun käsittelystä tai moraaliarvojen tai niiden puuttumisen merkityksestä. Hän korostaa kuitenkin, että satujen keskeinen ja ensisijainen tehtävä on aina ennen muuta ilahduttaa lasta. Ulkokirjallista käyttöarvoa saduista Ylönen mukaan on syytä etsiä vain silloin, kun lapsi sitä itse kokee tarvitsevänsä. (Ylönen 2008, 4-5.)

Terapeuttisen sadun avulla lapsen on Ylönen mukaan mahdollista käsitellä tuskaa aiheuttavia tunteitaan. Terapeuttisessa sadussa on samoja asioita kuin lapsen elämässä, mutta ne eivät tule ahdistavan lähelle, koska tapahtumat ja henkilöt eivät sijoitu todellisuuteen. Työstäessään sadun sanomaa lapsen ajattelu voi muuttua myönteiseksi ja samalla myös hänen itseluottamuksensa lisääntyä. Suru voi lievittyä ja lapsi saa uskoa siihen, että vaikeuksista voi selviytyä. (Ylönen, 2008.) Kasvattavuuden, opettavuuden ja kasvukumppanuuden lisäksi satu on siis myös terapeuttinen.

Satujen avulla voidaan siis edistää monenlaisten asioiden oppimista, mutta keskeisintä sadussa on tunne-elämään vaikuttaminen. Sadun viehätys perustuu kiehtoviin tapahtumiin ja yllätyksiin, mutta myös siihen, että lukija tai kuulija on usein askeleen edellä sadun henkilöitä. Me voimme arvata, että valheesta seuraa rangaistus, mutta sadun sankari ei tiedä niin käyvän. Satujen kulku, henkilöiden toiminta sekä tapahtumat kaikkine ihmeineen ovat olennaisia niin kansansaduissa kuin modernimmissa kirjoituksissa. Molemmissa on harvo-

ja poikkeuksia lukuun ottamatta samanlainen rakenne. Lapselle on tärkeää, että hän voi ennakoita tapahtumien kulkua tarinaa hahmottaessaan ja hän voi luottaa oikeudenmukaiseen loppuratkaisuun. Kertomuksen alkupuolella tuodaan esiin ongelma, josta on selviytyttävä. Auttajat ja estäjät joko helpottavat asioiden edistymistä tai hidastavat ja vaikeuttavat tavoitteeseen pääsyä. Tarinan edetessä päähenkilö oppii omista ja toisten kokemuksista. Hän esimerkiksi huomaa, ettei selviydy yksin vaan tarvitsee apua tai hän oppii luottamaan itseensä. Saduissa kohdataan kriisi, jonka jälkeen ongelmat ratkeavat. Kriisin jälkeen sankarin elämässä tapahtuu muutos, joka vie kohti tehtävässä onnistumista. (Ylönen 2000, 7-14.)

Ylönen jaottelun mukainen sadun rakenne *Tirlittan*-teoksessa:

1. Ongelmat: kadonnut perhe, rikkoutunut koti.
2. Auttajat: mm. poliisi, maatalon isäntä, luuvalorouva, lääkäri.
Estäjät: torimuija, maatalon emäntä, pyykkimuija, suntio.
3. Oppiminen: on luotettava itseensä ja selvittävä yksin.
4. Kriisi, joka johtaa ratkaisuun: tippuminen nuoralta ja kuolinkamppailu.
5. Tirlittanin elämässä tapahtunut muutos: hän selviää onnettomuudesta.
6. Päähenkilö hyväksytään ja häntä rakastetaan. Muita voidaan rangaista tai palkita.
Tirlittan on nyt kaikkien ihailema ja rakastama. Perhe pääsee palaamaan kotiinsa, kylläkin ilman isää.

Ylönen jaottelut lienevät peräisin Labovin ja Waletzkyin sekä Proppin tutkimuksista ja hän on koonnut ne yhteen. Klassisessa narratiivien tutkimuksessa Labov ja Waletzky esittävät, että muun muassa myytit, legendat, saagat ja kansansadut pohjautuvat jokapäiväisiin tarinoin, joita kerromme toisillemme. Näistä tarinoista on aikojen saatossa muotoutunut ja yhdistynyt erilaisten tarinoiden narratiiveja. Näitä arkipäivän tarinoita tutkimalla he selvittivät kertomuksen struktuurin, johon kuuluu orientaatio, komplikaatio, evaluaatio, ratkaisu ja loppulause. Komplikaatio on tarinan keskeisin osa. Orientaatiossa kerrotaan osallistujista, paikasta, ajasta ja tilanteesta. Loppulause sulkee tarinan ja palauttaa sen tähän aikaan. Loppulause ei ole tarinan välttämätön osa, mutta Labovin ja Waletzkyin tutkimuksessa se osoittautui yleiseksi tarinoissa (Labov & Waletzky 1967, 12, 32–41.)

Toinen klassinen narratiiveja käsittelevä teos on Proppin tutkimus satujen struktuurista. Proppin mukaan saduissa on aina seitsemän hahmoa: roisto, lahjoittaja, auttaja, prinsessa tai etsitty henkilö, lähettäjä, sankari ja valesankari. Tutkija esittelee 31 toimintoa, joita yhdistelemällä eri hahmojen kanssa jokainen satu olisi analysoitavissa rakenteen mukaan. Viimeiset kaksi toimintoa ovat roiston rangaistus ja sankarin häät. (Propp 1968, 25, 64–64.) Proppin jaottelua onkin kritisoitu runsaasti sen jyrkän jaottelun vuoksi. Paloheimon Tirlittan poikkeaa tästä struktuurista huomattavasti, sillä kirjailija ei jaa tarinan henkilöitä niin mustavalkoisesti yhden ominaisuuden tyyppiä vaan antaa niille yksilöllisen persoonan. Kukaan henkilö ei ole yksinomaan paha tai läpensä hyvä.

Koska tutkimukseni koskee varttuneempia lukijoita kuin lapset, on aihetta perehtyä teorioihin kirjallisuuden merkityksestä myös aikuislukijan kautta. Tutkittavaa asiaa voidaan lähteä tarkastelemaan suomalaisen psykoterapeutin näkökulmasta. Tuula Pahkinen (2002) kirjoittaa artikkelissaan: ”Lukeminen elämässä selviytymisen välineenä”, kuinka kirjallisuus on toiminut nuorten aikuisten keinona hahmottaa ja jäsentää identiteettiään. Lukiessa tutustutaan erilaisiin maailmankatsomuksiin ja näin myös erilaisiin totuuksiin, uskomuksiin ja arvoihin. Lukija voi hallita ristiriitaista todellisuutta ja samalla vapautua siitä eli lukeminen voi olla identiteetin tukija. ”Kirja voi toimia siltana menneisyyden ja tulevaisuuden välillä, myös ihmisen sisäisen ja ulkoisen todellisuuden välillä. Oman elämän näkeminen kertomuksena on myös tapa ottaa vastuu menneestä ja tulevasta”, Pahkinen toteaa.

Kirjat opastavat myös tunteiden tunnistamisessa ja niiden ymmärtämisessä. Kirjojen tapahtumiin ja henkilöihin samaistumalla lukija saa sijaiskokemuksia, joilla opetellaan myös empatian taitoa sekä laajennetaan ja syvennetään omaa tunnemaailmaa. Tämän päivän kiiressä ja suorituskeskeisessä kulttuurissamme lukeminen toimii myös pysäyttäjänä ja se tarjoaa aikaa ajatella. Kirjallisuus voi toimia myös lukijan luovuuden virittäjänä. Erään uskomuksen mukaan kirjailija kirjoittaa vain puolet kirjasta ja toisen puoliskon tuottaa lukija. Lukijan mielikuvitus näyttää, miltä kirjan henkilöt näyttävät. (Pahkinen 2002.)

Postmoderni maailma on täynnä epäjatkuvuuksia ja epävarmuutta. Nuoret lukijat etsivät kirjoista pysyvää seuralaista, joka säilyisi rinnalla läpi elämän. Nuoruuteen kuuluu kapiointi, mutta kaikesta huolimatta nuoret kaipaavat elämäänsä myös pysyvyyttä, kauneutta ja herkkyyttä. Rakkaat kirjat tuovat elämään tuota pysyvyyttä ja ne myös auttavat säilyttä-

mään unelmia ja haaveita vielä aikuisuuden rajallakin. (Eskola 1998, 180.) Pysyvyys hektisessä elämänmenossa ja esteettinen kokemus näyttävät toistuvan aikuislukijan lukukokemuksessa.

Elämän kriiseissä kaunokirjallisuudesta voi tulla samanlainen keskustelukumppani kuin ystävästä tai siitä voi saada samanlaista apua kuin itseapukirjallisuudestakin. Kirja voi siis toimia monella tavalla kumppanina elämän eri tilanteissa. Jokainen lukukokemus voi antaa voimavaroja ja sisältää arkeen ja elämään. Merkitykset ja kokemukset ovat yksilöllisiä ja muuttuvat elämän aikana, ainakin saman teoksen kohdalla. (Saresma 2002, 66, 72) Lapsena luettu kirja saa aikuisena usein uusia merkityksiä, jotka voivat olla jopa aiempia muistoja hyvinkin poikkeavia. Lehtonen väittääkin, että tekstien lukemisessa ei koskaan ole kyse vain tulkinnasta, vaan tekstin erilaisista käyttötavoista. Tekstit tulevat eri tavoin osaksi lukijan elämäkäytänteitä. Vaikka tekstiä luettaisiin keskittyneesti siihen paneutuen, lukemisessa on aina mukana tekstin ulkoisia, lukijan omasta elämästä ja intertekstuaalisesta tietämyksestä syntyviä viitteitä. (Lehtonen 2000, 197.)

Identiteetin rakennustyötä voidaan tehdä kirjallisuuden avulla monin eri tavoin: samastamalla henkilöhahmoihin, käsittelemällä omia kokemuksia teoksen kautta, testaamalla omia arvoja teoksen maailmankuvaa vasten. Identiteetin rakentaminen ei kuulu vain nuoruuteen. Käsitystä omasta minästä rakennetaan läpi elämän. Kirja voi siis toimia kasvuinkumppanina läpi elämän. Toisaalta kirjat tuovat nyky maailman nopeasti liikkuvassa tahdissa pysyvyyttä. Ne voivat muodostua rutiineiksi, joista on hyvä ja turvallista pitää kiinni. Monilla on tapana esimerkiksi lukea tietyt kirjat joka kesä. (Saresma 2002 76–77.) Kumppanuus tutun sadun kanssa voi kestää todellakin jopa useita vuosikymmeniä, jos ei ihan vuosisataa, sillä tutustumme niihin niin varhaisessa vaiheessa elämäämme.

Olen kokenut, että yleisin tapa puhua tarinoista on keskustella niiden henkilöhahmoista ja niiden yhtenevyydestä johonkuhun reaalielämän henkilöön. Varsinkin lapset löytävät kirjasta usein samaistumiskohteen, hahmon, kenet kokee itselleen tutuimmaksi. Saresma toteaa, että kirjojen kautta myös aikuinen voi samaistua henkilöhahmoihin ja elää suuria tunteita. Tunteiden käsittelystä on tullut julkisestikin yhä tärkeämpää. Puhutaan emotionaalista pääomasta, jolla tarkoitetaan tunnetalouden voimavaraa, jota hankkimalla ja käyttämällä uskotaan selviävän modernissa yhteiskunnassa. Kun korostetaan tunteita, nousevat

pintaan myös elämykset. Kirjallisuuden avulla herätellään muistoja, voimistetaan omia tunteita ja etsitään niille purkautumisteitä. Se auttaa käsittelemään tunteita, suhtautumaan kanssaihmiin, jopa kohtaamaan ennakkoluuloja. Kirjallisuuden antamien elämysten kautta voi samaistua muiden asemaan, jolloin empaattinen suhtautuminen on helpompaa. (Saresma 2002, 78–79.) Mielestäni on kyseenalaista, että liiketaloudelliset käsitteet on valjastettu tunteiden käsittelyyn ja niistä on luotu agenda, jota noudattamalla elämässä on mahdollisuus menestyä ja selviytyä. Samaistuminen ja empatian tunne ovat kuitenkin asioita, jotka linkittyvät vahvasti kirjallisuuden kokemiseen.

Kirjallisuus voi toimia apuna elämässä monella eri tasolla ja monenlaisissa elämän ongelmatilanteissa. Kirjoista voi saada apua pahaan oloon, jolloin kirjan voi sanoa toimivan terapeutisesti. (Saresma 2002, 66.) Kirjallisuudesta voi olla apua elämän suurissa kriiseissä, kuten esimerkiksi avioerossa, työttömyydessä ja läheisen ihmisen kuolemassa. Kirjat peilaavat todellista elämää ja sieltä on mahdollista löytää hyvinkin samanlaisia kokemuksia, mitä itse elää. Näin lukija voi kokea, ettei hän ole tuntemuksineen tässä maailmassa yksin.

Kokemukset kirjallisuuden parissa auttavat unohtamaan vaikeudet ja vastoinkäymiset ainakin hetkeksi. Saresma huomauttaa, että eskapismi, pakeneminen, ei ole välttämättä itsensä pettämistä ja silmien sulkemista todellisuudelta. Henkiseen väsymiseen ja stressiin auttaa usein paremmin vaikka hyvä kirja, joka vie ajatukset muualle, kuin totaalinen lepo. Alitajunta tekee työtä ja ”paon” jälkeen ongelmatkin näyttävät siedettävämmiltä. Haaveilemista ja arjesta pakenemista ei yleensä pidetä aikuisuuteen, kypsyyteen ja järkevyyteen kuuluvinä, sillä uskotaan, että rationaalinen yhteiskunta ei rakentele pilvilinnoja. Jokainen kuitenkin tarvitsee myös oman haavemaailmansa, johon voi paeta. Kirjallisuus voi antaa vahvoja elämyksiä ja arjen rutiinit ja hankaluudet unohtuvat. Rutiinit puolestaan mielletään usein sielua kuivettaviksi (Saresma 2002, 81–82). Jokainen joutuu elämässään noudattamaan jonkinlaista järjestystä, mutta siitä on lupa irrottautua hetkeksi ja uppoutua kirjan maailmaan. Uskallan kuitenkin väittää, että myös rutiineilla on tärkeä osa ihmisen kriisien käsittelyaikana. Rutiineissa pysyminen pitää yllä päiväjärjestystä ja ne kiinnittävät ihmisen muuhun maailmaan.

Lukeminen antaa loistavan tilaisuuden paeta omaan huoneeseen melkein missä vain. Käsite omasta huoneesta on peräisin Virginia Woolfilta. Hän halusi naisille oman tilan, jossa on

mahdollisuus kirjoittaa. Nykyajan länsimaisella naisella on usein mahdollisuus Woolfin peräämään omaan tilaan ja taloudelliseen riippumattomuuteen. Kuitenkin naiset kuvaavat usein tilan puutetta suhteessaan taide-elämykseen, kuten rauhaan lukea kirjaa. Naisilla tilan puute johtuu usein tilaisuuden puutteesta, kun arjen pyörittäminen vie oman ajan ja energian. Naiset joutuvat usein jättämään, ainakin osittain, kirjallisuusharrastuksen työn ja perheen takia, kirjoittaja väittää. (Saresma 2002, 93–94.)

Omalla huoneella tarkoitetaan laajemmin omaa paikkaa, yksityisyyttä. Lukeminen vaatii omaa tilaa. Lukeminen mielletään yksinäiseksi ja rauhaa vaativaksi tapahtumaksi, mutta se ei välttämättä ole sitä. On hyvin yksilöllistä, kuinka rauhallisen tilanteen kukin tarvitsee lukemisen aikana. Monet pystyvät pakenemaan hetkiseksi omaan tilaansa hyvinkin meluisassa ja levottomassa ympäristössä, kuten ruuhkabussissa matkalla töihin. Kun lukemisessa pääsee alkuun, kaikki ulkopuolinen häly häviää. Esimerkiksi 7-vuotias tyttärenti lukee kirjaa niin keskittyneesti, ettei kuule mitään, vaikka häntä kutsuu metrin päästä. Toiset taas vaativat lukemisen ajaksi ehdotonta hiljaisuutta ja rauhaa. He tarvitsevat aivan konkreettisen oman tilan, oman huoneen. On toki myös kirjoja, jotka vaativat enemmän keskittymistä. Tenttikirjaan on keskityttävä tarkemmin kuin viihderomaaniin.

2.2 Satujen merkitys Bettelheimin mukaan

Valitsin Bettelheimin teorian tutkimukseni teoreettiseen viitekehykseen, sillä hän on ehdottomasti tunnetuin satupsykologi. Vaikka hän on saanut runsaasti kritiikkiä psykoanalyttisesta näkemyksestään satujen merkityksestä lapselle, häntä voi pitää alan uranuurtajana. Muutenkaan psykologinen tarkastelutapa satujen tutkimuksessa ei ole nykyisin mitenkään omalaatuinen tai muodikas, mutta uskon, ettei sitä ole koluttu vielä niin loppuun, ettei se voisi tarjota mitään uutta. Erotan psykoanalyttisen analyysitavan, myyttejä ja symboleja kuvailevan tutkimuksen, omastani, sillä allekirjoitan sosiaalisen yhteisön ja aikakauden merkityksen analyysissäni.

Satuja voi siis tutkia hyvin monesta näkökulmasta ja valitsemani psykologinen tapa ei ole ainut. Eco huomauttaa, että esimerkiksi Punahilkkaa on tulkittu antropologisesti, psykoanalyttisesti, mytologisesti, feministisesti ja niin edelleen. Useat tulkinnat ovat mahdollisia,

sillä teksti on toteutettu monina eri versioina. Tulkinnan tulee lähteä aina sadusta itseltään eli siihen ei voi liittää mitään, mitä satu ei itse kerro. Tekstistä voi nähdä asioita, mitä satu ei eksplisiittisesti kerro, mutta ne eivät saa toimia itse satua vastaan. (Eco 1998, 91–92.) Tirlittan-teosta voisi tutkia esimerkiksi feministisesti kuvaamalla naisille annettuja rooleja tai kulttuurihistoriallisesti selvittämällä teoksen ajankuvaa suhteessa todellisuuteen.

Satujen sisältöä on Apon mukaan tavallista lähestyä näkemyksellisesti, usein yhden ainoan kantavan perusidean varassa. Jos tulkitsija on kiinnostunut yksittäisistä niin sanotusta tekijän merkityksistä, hän voi valita tulkintänäkökulmakseen esimerkiksi jonkun yllä mainitun tutkimusalan. Yleisimmin käytetty menettelytapa on vastaavuuksien etsiminen. (Apo 1986, 176–177.) Myönnän, että omassa tutkimuksessani löytyy useampia näkökulmia. Yhden ainoan teorian valitseminen tutkielman taustaksi pakottaa viemään tutkimuksen läpi siitä näkökulmasta, mitä teoria edellyttää sen heikoista puolista huolimatta. Olenkin pyrkinyt esittämään myös Bettelheimin ajatuksista esitettyjä kritiikkejä.

Lastenkirjallisuuden erityisluonne nousi esiin Bruno Bettelheimin teoksen *Satujen lumous* (*The Uses of Enchantment*, julkaistu 1975) myötä. Teoksen ilmestymisen jälkeen sadut alettiin yleisesti mieltää kasvattajiksi, jotka auttavat lasta kohtaamaan arkielämän ongelmatilanteita mielikuvitusmaailman kautta. Lasten myös katsottiin kokevan kirjallisuuden tarjoamat elämykset paljon voimakkaammin kuin mitä aikuiset kokevat ne, sillä lapsille satu on aina enemmän totta kuin aikuisille. (Bettelheimin teoksen merkityksestä esimerkiksi Alanko 1990.)

Bettelheimista (1975) satujen ensisijaisena tehtävänä on antaa lapsen kokea turvallisesti myös elämän ja ihmisyyden nurjia puolia. Hän luokittelikin satuja sen mukaan, kuinka hyvin ne onnistuivat tässä psykologisessa tehtävässä. Bettelheimin ajatuksia on myös kritisoitu runsaasti. Esimerkiksi Tatar (1992) on epäillyt sitä, että saduilla sinänsä olisi joku universaali merkitys, johon aikuinen ei saa sekaantua. Satujen sisältö määräytyy Tatarin mielestä sen mukaan, mitä esimerkiksi moraalista ainesta aikuisten kulttuuri haluaa lapsille tarjota. (Tatar 1992, 229–238.)

Kansansadut eivät Bettelheimin mukaan kuvaa ulkoisesti aikamme yhteiskuntaa, vaan oleellista on niiden välittämä tieto ihmisen sisäisistä ongelmista ja kamppailuista. Ne ovat

syntyneet ihmisen syvällisestä tarpeesta hahmottaa elämän peruskysymyksiä, ja pysyvät siksi vuosisadasta toiseen tuoreina ja elävinä. Sadun juoni on yksinkertainen ja sen hahmot edustavat selkeästi joko hyvää tai pahaa. Se ei koskaan sano kumpi sen esittämistä hahmoista tulisi valita, vaan pyrkii kuvaamaan hyvän hahmon niin puoleensavetäväksi, että lapsi valitsee itse hyvän pahan asemasta. Hahmot ovat usein tavallisia ihmisiä ja lapsen samaistuminen niihin on helppoa. Luonteeltaan satu on optimistinen: se tarjoaa aina onnellisen lopun. Näin se luo rohkeutta elämän kamppailuihin ja edesauttaa minän rakentumista. (Bettelheim 1975, 11.) Hyvän ja pahan vastainen taistelu ei ole enää nykysadun perusteema, vaan moni tarina perustuu arkielämään liittyviin asioihin.

Melko yleisesti satuja pidetään viihteenä, lapselle mieluisana ajankuluna. Sadun positiivinen merkitys yksilön psyykkisen terveyden kannalta onkin tunnettu jo kauan. Muinaisessa hindulääketieteessä annettiin henkisesti häiriintyneelle ihmiselle satu mietiskeltäväksi. (Bettelheim 1975, 33). Tätä ajatustahan on erityisesti hyödynnetty kirjallisuusterapiassa. Kirjallisuusterapia on lähellä tutkimaani aihepiiriä. Kiinnostus lastenkirjallisuuden hyödyntämiseen osana kirjallisuusterapiaa on Suomessa verraten nuori ilmiö. Silja Mäki ja Pirjo Arvola ovat toimittaneet teokset: *Satu kantaa lasta. Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan I* (2009) ja *Tarina tukee lasta. Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan II* (2009). Psykologi Soili Poijula on taas esitellyt muutamia esimerkkejä ongelmalähtöisestä lastenkirjallisuudesta teoksessaan *Lapsi ja Kriisi. Selviytymisen tukeminen* (2007). Myös muita muun muassa lastensuojelun parissa työskentelevien asiantuntijoiden kirjoittamia teoksia löytyy. Oma tutkimukseni ei kuitenkaan koske suoranaisesti varsinaista kirjallisuusterapiaa hoitomuotona, joten jätän aihepiirin käsittelemättä tätä enempää.

Lapsi kohtaa elämässään monia kasvamiseen liittyviä vaikeita tilanteita: hän kamppailee käsittämättömien, uhkaavien tunteiden kanssa ja elää läpi epämääräisiä pelkojaan. Koska älyllinen pohdinta ei tavoita lasta hänen kamppaillessaan kasvamisen ongelmien kanssa, sadut voivat tarjota lapsen nähtäväksi hänen omia sisäisiä ongelmiaan ymmärrettävien kuvien muodossa. Ne mahdollistavat piilotajuisten ja tietoisten aineiden yhdentymisen ja siten lapsen on mahdollista käsitellä ongelmiaan. Lisäksi sadut tarjoavat mielikuvitukselle virikkeitä, kehittävät älyä ja auttavat tunteiden selventämisessä. Satu siis tavoittaa lapsen persoonallisuuden kaikki puolet eikä vähättele lapsen ongelmia. Näin sadut rohkaisevat lasta suhtautumaan luottavasti itseensä ja tulevaisuuteensa. Bettelheim korostaa sitä, että

lapsi on itse asiantuntija sen suhteen, mikä satu on hänelle kulloinkin hyväksi. Mikäli lapsi vaikuttaa sadun kuultuaan välinpitämättömältä, sadun käsittelemät aiheet eivät selvästikään ole lapselle ajankohtaisia. Jostakin toisesta sadusta lapsi innostuu niin, että se on luettava uudelleen ja uudelleen. Jonain päivänä satu on täyttänyt tehtävänsä ja lapsi on valmis luopumaan siitä. (Bettelheim 1975, 26.)

Joistakin kirjoista tulee ikuisia kumppaneita, jotka seuraavat läpi ihmiselämän. Joiden avulla muistellaan menneitä tai haetaan lohdutusta. Esikoiseni, nyt jo 7-vuotias, rakasti aikoinaan Aino Havukaisen ja Sami Toivosen kirjaa *Tatu ja Patu päiväkodissa*. Tytär, joka oli aloittanut päiväkotitapailemista jo kahdeksan kuukauden iässä, halusi kuunnella tarinan useita kertoja päivässä melkein parin vuoden ajan. Kirja oli mukana kaikkialla ja on myös sen näköinen teipattuine sivuineen. Hän viihtyi alusta lähtien loistavasti päiväkodissa ja itse asiassa kirjan päiväkotitapaileminen muistutti todella paljon tyttären omaa hoitopaikkaa.

Bettelheim (1975) varoittaa kasvattajia sadun älyllisestä tulkitsemisesta. Hän uskoo, että lapsen reaktiot ja kokemukset ovat suurelta osin tiedostamattomia ja sellaisena niiden oli pysyttäväkin. Ne tulevat tietoiseksi vasta kun lapsi on vanhempi. Aikuisten tulkitsema tieto on lapsen kannalta liian järkeistettyä. Bettelheim toteaa, ettei lapsi valitse samaistumisen kohdettaan kysymällä: ”Haluanko minä olla hyvä?” vaan kysyen: ”Kenen kaltainen minä haluan olla?”. Tämän vuoksi on tärkeää, että hyvä hahmo on lapsen silmissä myötätuntoa ja myönteisiä ajatuksia herättävä. Olen Bettelheimin kanssa osittain eri mieltä satujen tulkitsemisesta lapsen kanssa. Kouluikäiset pohtivat mielellään satujen teemojen ja tapahtumien merkityksiä eikä aikuisen kasvattajan läsnäolo tai keskustelun ohjaus riko lapsen kokemusta sadusta, kunhan ohjaus ei ole liian määräävää.

Psykoanalyttikkojen mukaan satu on perusolemukseltaan ihmismielen piilotajuisen alueen heijastelua. Satujen merkitykset tulkitaan epähistoriallisiksi ja ylikulttuurisiksi. Apo (1986, 176–177) toteaa suhtautuvansa varauksellisesti tämän tulkinnan tapaan kieltää satujen yhteys todellisuuden muihin alueisiin. Psykologinen tarkastelutapa on kuitenkin osoittautunut hyödylliseksi eurooppalaisten ihmesatujen käsittelyyn liittyvissä tulkinnoissa. Jungilaisen analyttisen psykologian mukaan teos ikään kuin pakottaa itsensä kirjailijaan: hänestä virtaa ajatuksia ja mielikuvia, joita hänen ei ole alun perin ollut tarkoitus tuottaa. Silti kirjailijan intentiotakaan ei ole väheksyttävä. Samoin kuin bettelheimilaista psykoanalyysia myös

jungilaista satutulkintaa on arvosteltu historiallisen ja sosiaalisen kontekstin puuttumisesta.

Jungin mukaan sadun pohjalla oleva primaari psyykinen todellisuus on äärimmäisen kompleksinen, ja se voidaan tajuta vain aavistuksenomaisesti. Siitä syystä se tarvitsee symboleja. (Jung 1991, 79.) Nyborg erottaa kaksi toisistaan erillään olevaa symbolitasoa. Jälkimmäinen tulkitsee psyykkistä, hankalasti havaittavaa todellisuutta. Varsinaiset satusymbolit, kuten: kuningas ja kuningatar, prinssi ja prinsessa, puhuvat eläimet, noidat ja peikot; psyykkistä todellisuutta ilmaisevat symbolit, kuten: kultainen lintu, kätkeyty aarre, elämänpuun hedelmä, jumalallinen lapsi. (Ylimartimon 2002 mukaan: Nyborg 1962, 14.) Sisko Ylimartimon tutkimus (2002) *Lumikuningattaren valtakunta* tarkastelee H.C. Andersenin satua symbolisena kuvauksena individuaatioprosessista ja se perustuu jungilaiseen satujen tulkintaan.

Tekstien tulkintaongelmia pohtineet tutkijat – lingvistit, kirjallisuudentutkijat, psykologit ja filosofit – ovat tuoneet Satu Apon mukaan esille tulkintaprosessien yksilöllisyyden. Ymmärtämiseen ja tulkintaan vaikuttavat sekä tilanne että prosessoijan historia: hänen aikaisemmat tulkintakokemuksensa, joiden perusteella hänellä katsotaan olevan oma maailmantietämyksensä, ennako-oletusten järjestelmänsä tai esiymmärryksensä. Jokaisen yksilöllisyydestä johtuen on luonnollista, että tulkitsijoiden käsitykset saman tekstin merkityksestä poikkeavat toisistaan. Tekstit ovat polyvalentteja eli monitulkintaisia. (Apo 1986, 169–170.)

Oma tutkimukseni ei ole siinä mielessä psykoanalyttinen, että se pyrkisi tulkitsemaan metaforaa metaforana. Sielunelämän piilotajuisen alueen tuntemus ei ole tutkielman tarkoitus enkä etsi sadun eri symboleita.

Fernando Savater kiteyttää satujen sanoman: se ilmentää riippumattomuuden, rohkeuden ja jalouden kaipuuta. Sadut kertovat ihmisen ongelmista sekä uskosta omaan itseensä. Riippumattomuuden ja rohkeuden kaipuu on halua lähteä ulos maailmaan, irrottautua kodin lämpimän turruttavasta ilmapiiristä. Koti ei enää riitä. Ellei nuori seikkailija irrottaudu kodistaan, hän ei opi tuntemaan pelkoa eikä saavuta kehitykselleen välttämätöntä tietoa. Psyykkiseltä kannalta sankarin matka sadussa merkitsee matkaa omaan itseen. Erilaisten

vaarallisten tilanteiden kohtaaminen on omien sisäisten uhkien kohtaamista ja voittamista. (Savater 1984, 4-6.) Tirlittan on tarinaltaan yhteneväinen kyseisen teorian kanssa.

Alaluvuissa 2.1 ja 2.2 esiteltujen teorioiden perusteella lukukokemus vaikuttaa siis lukijaansa monin eri tavoin eli kirjallisuuden merkitys lukijalleen on hyvin monisyinen. Aikuisilla ja lapsilla merkityksen eroavat vain muutamilla piirteiltään toisistaan, kun pääosin merkitykset ovat kummallekin ikäryhmälle yhteneväisiä.

Psykologisen ja sosiaalisen katsantokannan mukaan kirja voi siis:

- täydentää käsitystä itsestä ja ympäröivästä maailmasta,
- toimia harjoitusmaastoa tunteiden, asenteiden ja kokemusten hankkimisessa,
- viihdyttää, rohkaista, lohduttaa,
- kartuttaa sanavarastoa ja tietoutta asioista, kuten eri kulttuureista,
- edistää henkistä hyvinvointia ja kehitystä,
- antaa samaistumis- ja sijaiskokemuksia,
- auttaa selviytymään paremmin todellisuudesta, arjesta,
- hellittää pelkoja,
- käsitellä surua,
- opettaa moraaliarvoja,
- ilahduttaa,
- käsitellä tuskaa aiheuttavia tunteita,
- keino hahmottaa, jäsentää ja tukea identiteettiä,
- tutustuttaa erilaisiin maailmankatsomuksiin, totuuksiin, uskomuksiin, arvoihin,
- opastaa tunteiden tunnistamisessa ja niiden ymmärtämisessä,
- toimia pysäyttäjänä kiihkeätahtisessa yhteiskunnassa,
- toimia luovuuden virittäjänä,
- toimia keskustelukumppanina,
- antaa voimavaroja ja sisältöä elämään,
- toimia apuna elämän suurissa kriiseissä,
- auttaa unohtamaan arjen hetkiseksi ja keinon paeta omaan tilaan,
- antaa vahvoja elämyksiä.

Tiivistettynä teoksen merkitys lukijalleen on seuraavanlainen: Se **kasvattaa, opettaa, antaa uskoa elämän kantamiseen, toimii terapeuttina.**

Kaikki merkitykset näyttävät olevan positiivisia. Tosi asiassa kirjallisuus yleensä ja jopa satu voi tarjota myös negatiivisia kokemuksia. Lukija voi ahdistua siitä, kuinka ihmisiä kohdellaan tai kuinka naisen asema on niin kurja. Lukukokemus voi tarjota myös toivotoman mielen. Esimerkiksi Nietzscheä lukeneet ovat saattaneet jäädä ahdistuneeseen mielen-tilaan, kun kirjoittaja on tarjonnut maailmasta ja elämästä niin synkän kuvan.

2.3 Topeliaanisuudesta kohti ongelmakeskeistä tarkastelutapaa

Suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa hallitsi 1800-luvulta lähtien topeliaanisuus, joka hellitti vasta 1950-luvulla. Silloin kirjailijat halusivat alkaa luoda kirjallisuutta, joka vastasi vallitsevia elinoloja. Lastenkirjallisuuden tasoa nostivat lasten- ja nuortenkirjailijoiden järjestäytyminen Nuorten Kirja ry:ksi vuonna 1946 sekä Topelius-palkinnon jakaminen vuodesta 1946 lähtien. Lukijoistakaan ei ollut puutetta, sillä suuret ikäluokat syntyivät. Sodanjälkeinen jälleenrakennusmieliala, elintason kohoaminen sekä vapaa-ajan ja ostovoiman vähittäinen kasvu edistivät kiinnostusta lasten ja nuorten lukemiseen ympäri Eurooppaa. Sodan jälkivuosina lasten- ja nuortenkirjat onnistuivat kuvaamaan tärkeitä yhteisökokemuksia ja ne ovatkin toimineet terapeuttisena kansakunnan muistina. Tärkein lasten- ja nuortenkirjaklassikon ehdoista lienee, että teos puhuttelee niin lasta kuin aikuistakin. (Orlov 2003.)

1800-luvulla lapsia kasvatettiin varoittavien opetusmoraaliteettien avulla hyväkäytöksisiksi puistattavilla kauhutarinoilla esimerkiksi Jöröjukasta. Aina 1850-luvulle saakka lastenkirjallisuus säilyi perusluonteeltaan didaktisena, tärkeäksi katsottuja elämänarvoja lapsille tarjoavana. Moraalis-sentimentaalinen paatos leimasi vielä 1900-luvun alussakin suomalaista lastenkirjallisuutta. Topeliaanisuus väistyi, kun uuden kehityspsykologisen suuntauksen tuulet muuttivat näkemystä lapsesta. Lapsen elämään liittyvät ongelmat alettiin nähdä hänen vanhemmistaan, koulustaan tai muista sellaisista johtuviksi ja lapsen uskottiin kuitenkin pystyvän kohtaamaan vastoinkäymiset oikeanlaisen tuen avulla. Lastenkirjallisuudessa kerrottiin usein sankareista, jotka selviävät lopussa ongelmistaan. Ellen Keyn teoksen

Barnets århundrade ytimenä on lapsikeskeinen ajattelu, joka korostaa lapsen oikeutta ainutkertaiseen kehitykseen ja kasvamiseen. Pohjalla oleva yksilöllisyyden kunnioittaminen ja jokainen lapsi hyväksytään sellaisena kuin hän on. Lasta ei pyritä sovittamaan ennalta määrättyyn muottiin, vaan lapsen erilaiset tarpeet ja kiinnostuksen kohteet ovat kasvattajalle aina yhtä tärkeitä ja samanarvoisia. (Heikkilä-Halttunen 2011, 29.)

Topeliaanista käsittelytapaa kuvaa Jantusen teos *Satu kasvattaa*. Jantunen on sitä mieltä, että on hyvä, että lapsi voi sadun kuultuaan jäädä sulattelemaan sisäisyydessään tarinaa eikä häneltä tulisi kysellä sen opetusta, saati että yritettäisiin selittää, mitä mikäkin asia tarkoittaa. Lapsen tajunnassa sadun sisältö kypsyy ja kysymykset saavat vähitellen ratkaisunsa. Sitä vastoin Jantusen mielestään on hienoa, jos lapset piirtävät saduista, kuvittavat sitä omien sisäisten kuviensa kautta. Myös satua näytellessä on mahdollisuus pysyä niiden tunteiden alueella, joilla myös itse satu toimii, ja näin syventää ja laajentaa sadun kokemusta. Lasta ei saa ahdistaa mietinnän pariin, joka vain latistaisi sadun sisällön ja sanoman, nostaisi lapsen vieraalle maaperälle käsittelemään jotain herkkää ja raskasta. (Jantunen 2007, 33 – 34.)

Jantusen näkemys siitä, että sadun analysointi rikkoo lapsen sisäisen tajunnan vaikuttaa perin juurin melodraamaattiselta ajatukselta. Yhdyn hänen näkemyksiinsä piirtämisestä ja näyttelemisestä, mutta kysynkin, miksei sadusta saisi puhua, mikä siinä rikkoo lapsen minuutta. Jantunen kritisoi myös esimerkiksi vuoden 1996 esiopetussuunnitelmaa, rohkaisee mieluummin vapaaseen leikkiin. Lapsi elää satumaailmassa, jossa leikkikalu on sitä, mitä se esittää. Lapsen satumaailma on hänelle hyvin todellinen maailma, vaikka aikuinen sitä vain vaivoin tavoittaa. (Jantunen 2007, 37.) Vapaa leikki on lapselle erittäin tärkeää. Monien tutkimusten mukaan kuitenkin jo 5-vuotias osaa erotella sadun ja todellisuuden eron.

Toisin kuin kansansaduista kerrottiin, lastenkirjan tulisi olla Topeliuksen mukaan sydämelinen ja kaunis, älykäs ja selvä, mieluummin iloinen kuin surullinen, mutta niin, että nämä elämän molemmat puolet pääsevät oikeuksiinsa. Topelius myös väitti, että lapsi ei saisi asettua tuomitsemaan maailmaa lastenkirjassa. Lapsen uskoa maailmaan tulisi sen sijaan kunnioittaa: luonto ja henki, ruumis ja sielu ovat lapselle erottamattomat. Sellaiset sadut, joissa ruma ja paha saavat tuomionsa tai hyvä ja kaunis palkitsevat itsensä, ovat esitystapansa yksinkertaisuudessa, luonnollisuudessaan ja totuudellisuudessaan kuin luotuja annet-

tavaksi käteen. (Jantunen 2007, 166.) *Tirlittan*-teos ei sovi tähän ajatusmalliin ollenkaan. Tirlittan kiukuttelee avoimesti Jumalalle eikä millään suostu odottamaan kasvuaan valmiiksi aikuiseksi. Maailma ei ole myöskään aina kaunis ja eheä; pahuutta, ilkeyttä ja vähäsydämisyyttä ilmenee vähän väliä. Onko rumuus sitten aina merkki pahuudesta? Kuitenkin esimerkiksi fyysinen rumuus on pelkkää ulkokuorta ja nykymaailmassa korostetaankin erilaisuuden hyväksymistä.

Jantunen väittää, että opetuksen on lastenkirjassa kätkeydyttävä itse kertomukseen ”kuin tuoksu kätkeytyy kukkaan”. Sitä ei saa tyrkyttää lapselle, vaan hänen on itse se keksittävä. Opetusta voi joskus selventää pienellä viittauksella, mutta sen tulee tapahtua sivumennen, aivan kuin tahtoisii sanoa ”tuon kyllä tiedät sanomattakin”. Näin pysytään lapsen tuntemisen alueella eikä nosteta lasta liiaksi miettimään. Erityisen hyvinä lastenkirjoina Topelius pitää kehittäviä kertomuksia, esimerkiksi historiallisia kuvauksia, matkakertomuksia ja selostuksia keksinnöistä. Ne laajentavat lapsen näköpiiriä ja teroittavat hänen ajatteluaan. Topeliukselle on ensiarvoisen merkityksellistä, että mielikuvitusta, tunnetta ja ymmärrystä kehitetään sopusoinnussa. Lapsi elää oikeastaan mielikuvituksen maailmassa. Mielikuvitukselle on annettava puhdasta, terveellistä ravintoa. (Jantunen 2007, 166–167.)

Topeliaanisuus alkoi väistyä modernismin rantauduttua Suomeen. Suomalainen lastenkirjallisuuden modernismi sai sykkähdyksensä mistäpä muualta kuin Ruotsista ja Tanskasta. Sikkäläiset pedagogit ja psykologit ryhtyivät kehittelemään 1940-luvulla uudentyyppistä kuvakirjaa, jossa lapsi oli keskiössä. Näitä kirjoja kuvittivat mainospiirtäjät, joiden omaleimainen ja aiemmasta radikaalisti poikkeava muoto- ja kuvakieli syntyi. Tanskalainen merkkiteos, Jens Sigsgaardin vuonna 1942 ilmestynyt *Palle alene i Verden* (ruot. 1946, suom. *Ypö yksin maailmassa*, 1948), kertoo pienen pojan unesta, jossa hän on aivan yksin maailmassa. Alkuun hän kokee kaikkivoipaisuuden tunnetta, muuta siihen sekoittuu pian myös turvattomuutta, kun auktoriteetit, kiellot ja kohtuus puuttuvat kokonaan. Unen kokemusten kautta poika oivaltaa sosiaalisuuden ja sääntöjen merkityksen. (Heikkilä-Halttunen 2011, 31–32.) Samaa omnipotensiuuden tunnetta ja yksinoloa kuvaavat myös Tirlittan ja Peppi. Tirlittan palaa kuitenkin lopussa perheensä yhteyteen, kun Peppi pysyy omanlaisenaan, kehittymättömänä persoonanaan kuten Simpsonien tai Aku Ankan jäsenet.

Ruotsalainen lastenkirjallisuuden tutkija Boel Westin laskee modernin ruotsalaisen kuvakirjallisuuden käännekohdaksi vuoden 1945, jolloin ilmestyi muun muassa Astrid Lindgrenin *Pippi Långtrump* (suom. *Peppi Pitkätossu*, 1946) ja Tove Janssonin varhaisin *Muumi*-kirja *Moomintrollet och den stora översvämningen* (suom. *Muumit ja suuri tuho-tulva*, 1991). 1960-luvulla Ruotsissa syntyi kriittisen, yhteiskunnallisen ja lapsia myös ideologisesti aktivoivan lastenkirjallisuuden perinne. Lapsille alettiin tarjota uusia esikuvia ja samaistumismalleja kuvaamalla esimerkiksi perinteisten sukupuoliroolien sijasta työelämässä kunnostautuneita mutta uupuneita äitejä, koti-isiä, itsenäisiä tyttöjä ja herkkiä poikia. Keskeistä näissä kirjoissa oli se, että niin lapsuutta kuin aikuisuuttakaan ei enää esitetty ihannoidussa valossa (Heikkilä-Halttunen 2011, 33.)

Modernismi valtasi elintilaa sotavuosien jälkeen myös Suomessa 1950-luvulla. Lastenkirjallisuus inspiroi monia ennestään tunnettuja aikuistenkirjailijoita, kuten Kirsi Kunnasta ja Oiva Paloheimoa. He intoutuivat kirjoittamaan kokeellista lastenkirjallisuutta vastustamalla kaavamaisuutta, etsimällä uutta muotoa ja rikkomalla kielen rakenteita. Modernismi ja lastenkirjallisuus yhtyivät uuteen ajattelutapaan, jonka mukaan lapsille ei haluttu kirjoittaa ylhäältä alaspäin. Esimerkiksi Paloheimo eläytyi Tirlittanissa lapsen tapaan nähdä ja kokea maailma. Siinä esitettiin lapsi romantisoituna aikuisten maailman valheellisuuden ja pönäkkyyden vastakohtana. Lapsen yltiöpäinen mielikuvitus nousi ihanteeksi ja eräänlaiseksi utopiaksi sodanjälkeisessä yhteiskunnassa. Tirlittanista tuli sodasta toipuvan sukupolven vertauskuva. Orlov analysoi, että teoksen kehyskertomuksessa viitataan pommitusten ja yleisen ahdistuksen repimään perheeseen. Taustalla voidaan myös nähdä kirjailijan juuri tapahtunut avioero. Tämä orpopyttö edustaa identiteettinsä ja ihmisarvonsa kadottanutta, sodan jaloissa aikuistunutta ikäpolvea, joka koki uhranneensa nuoruutensa sodalle. Teos kiinnosti aikanaan niin lapsia kuin aikuisia. Nykyiselle lukijalle se näyttäytyy sodanjälkeisen puutteen, arvorappion ja kansakunnan kodittomuuden kuvaajana. (Orlov 2003, 166–173.)

Päivi Heikkilä-Halttusen tutkimuksen *Minttu, Jason ja Peikonhäntä, Lasten kuvakirjoja kipeistä aiheista* (2010) on täysin eri linjoilla topeliaanisen perinteen kanssa. Hänen mukaansa lastenkirjallisuudessa käsitellään nykyään rankkojakin aiheita. Heikkilä-Halttunen kävi tutkimuksessaan läpi noin tuhat lasten kuvakirjaa ja selvitti, millaisin tavoin ongelmia tai kipeitä aiheita niissä kuvataan. Ongelmalähtöiset lasten kuvakirjat käsittelevät usein jokaisen perheen arkeen liittyviä ohimeneviä ongelmia, kuten sisaruskateutta tai uhmaikää. Toi-

sessä ääripäässä ovat vain harvojen lasten elämään kuuluvat todella rankat aiheet, kuten seksuaalinen hyväksikäyttö tai läheisen ihmisen sairaus tai kuolema. Tutkimuksen mukaan suomalainen lastenkirjallisuus ja erityisesti kuvakirjojen valtavirta kuvaa edelleen idylliä. Heikkilä-Halttusen mukaan kärjistäen voidaankin sanoa, että lastenkirjojen lapsuus on yhä valtaosin karamellisoiu ja kiedottu pehmeään pumpuliin. Tutkijan mielestä kipeitäkin aiheita käsitteleviä täsmäkirjoja kuitenkin tarvitaan paitsi kasvattajien myös lasten ja vanhempien avuksi hankalissa elämäntilanteissa. Kipeiden aiheiden käsittely edistää lapsen turvallisuuden- ja yhteisöllisyyden tunnetta.

Heikkilä-Halttunen huomauttaa, että kuvakirjallisuuden päivänpaisteeseen idylliin on vasta viime vuosikymmenenä työntynyt enemmän varjoja. 2000-luvulla on siis yleistynyt realistisen elämän sekä aiemmin arkaluontoisina pidettyjen asioiden, kuten kuoleman, surun ja kielteisten tunteiden, aiempaa luontevamman kuvauksen. Tuntuu jopa yllättävältä tiedolta, että vuosituhannellemme siirryttäessä lastenkirjoissa ei ole enää jäljellä aiheita, joista ei katsottaisi olevan mahdollista kirjoittaa lapsillekaan. Ensin tabut, kuten nuoren henkilön vakava sairaus, kuolema, insesti, teiniraskaus, abortti, avioero tai vanhemman mielenterveysongelmat, rikotaan ensin nuortenkirjallisuudessa ja pienellä viiveellä lastenkirjallisuudessaakin. Osa näiden aihepiirien julkaistuista teoksista on niin kutsuttuja täsmäkirjoja, jotka on suunniteltukin valmiiksi tietylle lukijakunnalle, kuten esimerkiksi syöpään sairastuneen vanhemman lapselle. (Heikkilä-Halttunen 2011, 17–18.)

Ongelmakeskeinen tarkastelutapa kuuluu Oiva Paloheimon kirjoittamaan Tirlittan-teokseen kiinteällä tavalla. Moni asia Paloheimon omassa elämässä liippaa läheltä Tirlittan-teoksen teemoja. Oiva Paloheimo syntyi Tampereella vuonna 1910. Hänet erotettiin heti synnytyään äidistään, joka oli tuolloin vasta 16-vuotias. Lapsi syntyi aviottomana ja joutui elämänsä erilaisten tätien hoivissa milloin minkäkinlaisen kasvatuksen alaisena. Paloheimolla on nuoruudestaan sellainen mielikuva, että hänellä oli läheinen kosketus hellästi ja luonnollisesti häntä ymmärtävään Kristukseen. Teemat lapsen yksinäisyys, persoonallisuus ja luonnollinen yhteys Jumalaan löytyivät Tirlittanin lisäksi myös varhaisemmista runoteoksista. Tirlittaniin kytkeytyvät myös teemat ihmissuhteiden kaksijakoisuudesta, isän ja äidin kaipaus, luonnon merkitys, valheen totuudellisuus, huumori, lapsen mielikuvituksen parantava voima. Romaanissaan Punainen lintu Paloheimo kirjoittaa myös orpolapsesta, Kristiinasta. Oiva Paloheimo kirjoitti kirjeessä entiselle vaimolleen, että Tirlittan oli hänen ainoa

rakkaus, jota ei häneltä voi ottaa pois. Oiva Paloheimo kertoo kirjoittaneensa sadun kymmenessä päivässä. Hänen poikansa Matti kuvaa Tirlittania hyvästijätöksi, omaelämäkerraksi, dokumentiksi. (Paloheimo 1985, 15–37, 53–62, 86, 166.)

Tällä tutkimuksella selvitän, miten tutkimukseen valikoituneet henkilöt eli kirjallisuuspöytäkirjan jäsenet kuvaavat kirjan teemoja. On nimittäin mahdollista, että ongelmakeskeinen lähestymistapa ei ole kaikkien lukijoiden perimmäinen kokemus sadun tapahtumista. Jokainen teoksen tulkitsija kohtaa teemat omista kokemuksistaan, arvoistaan ja näkemyksistään käsin, jolloin jopa vastakkaisia näkemyksiä voi esiintyä.

3 KIRJALLISUUSPIIRIT TUTKIMUSKÄYTÖSSÄ

3.1 Kirjallisuuspiirien muotokuva

Nykyään kirjallisuus- ja lukupiirejä toimii Suomessa paljon. Nimityksiä lukupiiri ja kirjallisuuspiiri käytetään usein rinnakkain, sillä niiden välinen ero on niin häilyvä. Tässä työssä käytetään molempia nimityksiä. Osa piireistä kokoontuu perinteisesti eli melko säännöllisesti kasvokkain, osa taas toimii Internetissä. Kirjallisuuspiirien luonteeseen kuuluu, että ne ovat avoimia kaikille kirjallisuudesta kiinnostuneille. Suurin osa kirjallisuuspiirien vetäjistä on aivan tavallisia kirjallisuuden harrastajia, jotka haluavat jakaa lukukokemuksiaan ja mielipiteitään muiden kanssa. Jotkin kirjallisuuspiirit suuntautuvat taas tietyn tyyppiseen kirjallisuuteen, kuten feministinen lukupiiri.

Internet on laajentanut kirjallisuuspiirien toimintaa huomattavasti. Verkko mahdollistaa keskustelun sellaisten ihmisten välillä, jotka eivät muuten koskaan kohtaisi. Verkosta löytyvät myös lukupiirissä aikaisemmin käsitellyt aiheet ja keskustelut ja niihin voi tehdä lisäyksiä myöhemminkin. Internetissä toimivat lukupiirien jäsenet kirjoittavat joko avoimissa tai suljetuissa verkkoalustoissa sekä julkisilla keskustelupalstoilla. Kirjallisuuspiirin voi lukea toimivan Internetissä myös blogeissa. Blogien pitäjät analysoivat ja tulkitsevat kirjoja ja keskusteluun voi ottaa osaa kuka tahansa. Internet on vapauttanut keskustelua jokaisella elämän alueella. Näin myös kirjallisuudessa. Nimimerkin suojasta ja näppäimistön takaa uskalletaan tuoda julki omia mielipiteitä vapaammin. Internet on luonut mahdollisuuden osallistua yhteisölliseen keskusteluun silloin, kun itse siihen ehtii.

Lukupiireistä on nykyisin saatavilla myös suomenkielistä tietokirjallisuutta. Muun muassa Johanna Materon, Ritva Hapulin ja Nina Koskivaaran toimittama *Lukupiirikirja* (2010) käy läpi lukupiirien historiaa ja nykytilaa sekä antaa vinkkejä ja kokemuksia lukupiiritoiminnasta. Tietokirjallisuuden lisäksi lukupiiriaihe löytyy myös suosituista kaunokirjallisista teoksista: Karen Fowleyn *Jane Austen -lukupiiri* (2004), josta on tehty myös Hollywood-elokuva sekä Elisabeth Noblen viihderomaani *Lukupiiri*, kertovat myös ilmiön laajuudesta tai trendikkydestä.

Lukupiiri sopii kaikille ikään ja sukupuoleen katsomatta. Muun muassa sinkuille, maahanmuuttajille sekä uskonnollisille ja poliittisille ryhmille löytyy omat kirjallisuuspiirinsä. Järjestääpä Helsingissä Arabianrannan kirjasto kirjallisuuspiiriä jopa 1-3-vuotiaille lapsille. Käsitöiden ystävillekin on omansa. Monet lukupiirit järjestetään kirjastoissa, mutta muita paikkoja ovat esimerkiksi ravintolat, kahvilat ja yksityiskodit. Kuka vaan voi perustaa omansa. Esimerkiksi Facebookissa on paljon erilaisia lukupiirejä. Lukupiiri voi olla myös opintosuoritus, jossa kurssikirjaan perehdytään yhdessä lukupiirin voimalla. Televisiosta ja radiostakin löytyy nykyisin kirjallisuuspiiriohjelmiä. Kirjallisuuspiiri löytyy myös omaisille, joiden läheinen kärsii mielenterveysongelmista. Esimerkiksi Shanghain suomalaisten kirjallisuuspiirin voi taas ajatella liittävän suomalaisia yhteen, jolloin se toimii myös keino-na tavata ihmisiä vieraassa kulttuurissa.

Viime vuosituhaten lopussa yhdysvaltalaiset tutkijat kiinnittivät huomiota lukupiirien kasvavaan määrään ja kiinnostuivat niistä tutkimuskohteena. Suositun tv-juontaja Oprah Winfreyn televisiossa toimineen lukupiirin voidaan sanoa käynnistäneen 2000-luvun lukupiiri-ilmiön. Miljoonat ihmiset osallistuivat Winfreyn lukupiiriin ja kyseisessä lukupiirissä esitellyistä kirjoista tuli heti valtavia myyntimenestyksiä. Empiirinen tutkimus on lähestynyt lukupiirejä sekä kvalitatiivisella että kvantitatiivisella tutkimusotteella. Tutkimuksissa on kartoitettu niin lukupiirien jäsenten sosioekonomisia taustatietoja, kirjavalintojen perusteluita, lukupiirien historiaa, lukupiirien käytäntöjä kuin myös lukupiirejä osana kirjallisuuden opetusta. (Mikkonen 2011, 8.)

Kaiken kaikkiaan lukupiirien toteutustavat ovat tutkimusten mukaan hyvin joustavia: osallistujia voi olla vähän tai paljon, lukupiiri voi kokoontua lyhyt- tai pitkäaikaisesti, ja toiminta voi olla vapaamuotoista tai ohjattua. Lukupiirit voivat olla vapaamuotoisia ystävysten muodostamia, jäsenten kodeissa kokoontuvia piirejä, joissa emännöinti- ja isännöintivuorot kiertävät jäseneltä toiselle. Ne voivat olla myös esimerkiksi kirjastojen järjestämiä ohjattuja piirejä, joissa osallistujat eivät useinkaan tunne toisiaan etukäteen. (Koskivaara 2010, 172–173; Matero, Hapuli & Koskivaara 2010, 7–8.)

Jakoa vapaamuotoisiin ja ohjattuihin lukupiireihin voidaan pitää yleisenä lukupiirien luokitteluperusteena. Kirjastossa kokoontuvissa lukupiireissä kirjastonhoitajat huolehtivat esimerkiksi keskustelujen aloittamisesta ja niiden vireillä pitämisestä. Yksityisissä lukupiiri-

reissä ei ole nimettyjä ohjaajia, vaan keskustelut alkavat vapaasti eikä puheenvuoroja erikseen jaeta. Molemmantyyppisissä lukupiireissä luetaan pääasiassa kaunokirjallisuutta ja vaihtelevasti niin kotimaisia kuin ulkomaisia nais- ja mieskirjailijoiden teoksia. Kirjaston lukupiireissä kirjastonhoitajat tekevät kirjaehdotuksia osallistujien valittaviksi ja yksityisissä lukupiireissä osallistujat ehdottavat kirjoja. Kirjasta keskusteleminen ja muiden mielipiteiden kuuleminen koetaan hyvin tärkeäksi lukupiireissä, mutta yhdessäololla on osallistujille yhtä suuri merkitys kuin kirjakeskusteluilla.

Sen lisäksi, että lukupiireissä luetaan erilaisia kirjoja, niistä myös keskustellaan eri tavoin: joissakin ryhmissä keskustelut pyritään pitämään tarkasti käsiteltävässä kirjassa, kun taas osassa lukupiireistä kirja voi toimia miltei verukkeena kokoontua yhteen ja keskustella omista kokemuksista (Lundin 2003, 13). Anna Mikkosen ansiokkaassa Pro gradu -tutkimuksessa selvisi, että sekä kirjaston avoimessa lukupiirissä että yksityisessä kirjallisuuspiirissä keskustelut luetuista teoksista olivat vivahteikkaita, joskin kirjallisuuspiirissä keskustellaan kirjallisuuden ohella muistakin aiheista. Kun kirjassa kerrottiin Tsunamin jälkeisestä avustustyöstä, keskustelussa pohdittiin laajasti esimerkiksi avustustyön motiiveja. Kirjaston lukupiirissä painopiste oli sen sijaan suurimmaksi osaksi luetussa, ja muutamat viittaukset muualle liittyivät kirjallisuuteen. (Mikkonen 2011, 78, 121, 126.)

Lukupiirejä voidaan jaotella siis myös ilmapiirin muodollisuuden perusteella. Epämuodolliset lukupiirit ovat todennäköisesti yleisimpiä. Niissä tapaamisten yleissävy on kevyt ja keskusteluissa yhdistyvät sekä omakohtaiset että kirjalliset näkökulmat. (Moore & Stevens 2004, 140.) Keskusteluissa jaetaan kokemuksia esimerkiksi siitä, pidettiinkö kirjasta vai ei ja millaisia tunteita kirjan henkilöt herättivät. Akateemisesti suuntautuneissa lukupiireissä oppiminen motivoi jäseniä osallistumaan, eikä lukupiirin sosiaalinen merkitys ole niin tärkeä. Osallistujat ovat kiinnostuneita tietämään, kuinka toiset reagoivat esimerkiksi juonen kehittymiseen, kirjan henkilöiden moraalisiin ja eettisiin ratkaisuihin, ja kuinka luotettavaa tarinan ajankuvaus on. (Jacobson 1998, 124.)

Myös keskustelujen jäsenyys vaihtelee lukupiiristä toiseen. Joissakin lukupiireissä keskusteluja ei juurikaan jäsenetä, mutta osalla piireistä on muodollisiakin menettelytapoja. Monissa lukupiireissä tapaamista varten on nimetty esittelijä, joka on usein kirjan valinnut henkilö. Hän voi tehdä enemmän tai vähemmän muodollisen johdatuksen käsiteltävään

kirjaan, jonka jälkeen kukin jäsenistä voi kertoa vuorollaan kirjan herättämiä ensivaikutelmia. Jäsenet voivat myös valmistella ennen tapaamista esimerkiksi tarinan henkilöihin, tyyliin tai rakenteeseen liittyviä keskusteluaiheita. (Hartley 2002, 84–86.) Lukupiirejä voidaan jaotella myös yhtä tapaamista varten luettavien kirjojen määrän mukaan. Kaikki voivat lukea samanaikaisesti vain yhden kirjan tai voidaan sopia, että kukin osallistuja lukee haluamansa kirjan esimerkiksi tietyistä teemasta, kuten vaikkapa yhdeltä kirjailijalta, tietyltä vuosikymmeneltä tai tietyistä maasta ja kertoo siitä lyhyesti toisille.

Lukeminen lukupiirin jäsenenä muuttaa lukemisen aktiiviseksi vuorovaikutukseksi, joka tapahtuu tekstin, lukijan tekstistä tekemien tulkintojen ja lukupiirin jäsenten välillä. Vuorovaikutus ilmenee lukupiirin kokoontumisissa tapahtuvissa keskusteluissa, joissa erilaiset mielipiteet ja muiden lukupiirin jäsenten tekemät tulkinnat avartavat yksittäisen lukijan käsityksiä luetusta. (Rehberg Sedo 2003, 66–67.) Miten piiriläiset puhuvat kirjoista? Itse kukin kertoo, mitä mieltä kirjasta on ollut, ja keskustelussa saattavat nousta esiin esimerkiksi kirjailijan elämä ja muu tuotanto, kirjan teemat, kirjan henkilöihahmot ja niiden psykologinen uskottavuus sekä kirjailijan tapa käyttää kieltä. Lukupiirien keskustelut eivät kuitenkaan pysyttyäydy pelkästään kirjassa. ”Et voi välttää tuomasta itseäsi lukemistapahtumaan”, kirjoittaa Harold Bloom (2002, 156). Ihminen peilaa tunteitaan kirjaan sekä yksilönä että yhteiskunnan jäsenenä.

Lukupiiritapaamisissa nousevat esiin sekä itse kunkin erityispiirteet lukijoina että kirjan lukuisat tulkintamahdollisuudet. Yksi lukupiirikeskustelujen tärkeimmistä piirteistä on se, että keskusteluissa kuulee monia vaihtoehtoisia tulkintoja, joita voi verrata omiin tulkintoihin. (Lundin 2004, 28, 107.) Kirjasta löytyy aina enemmän tulkittavaa kuin mitä yksittäisen lukukokemuksen perusteella olisi mahdollista löytää. Oman lukukokemuksen vertaaminen toisten kokemuksiin tarjoaa uusia näkökulmia sekä käsiteltävään kirjaan, lukijaan itseensä että toisiin lukupiiriläisiin. (Lundin 2003, 12.)

3.2 Kirjallisuuspiirien historiaa

Valistuksen aika 1700-luvulla toi lukemisen harrastuksena ensimmäiseksi muotiin ylhäisön ja sivistyneistön parissa. Heillä oli siihen tarvittava taito, mahdollisuus hankkia luettavaa ja ennen kaikkea aikaa. Ruotsi-Suomi seurasi tässä lähinnä Ranskan ja Englannin esimerkkiä. Puhuttiin suoranaisesta lukuvimmasta. Perheissä isät olivat perinteisesti lukeneet kirjoja, mutta kun kaunokirjallisuus rantautui Suomeen, siitä tuli erityisesti naisten harrastus. Lukemisen instituutioihin kohdistuva tutkimus on tehnyt selvän erottelun kahden instituution, lukuseuran ja lainakirjaston, välillä. Lukuseurat edustivat normia, asiallista, järkevää ja vakavaa lukemista. Lukuseuroille oli ominaista käyttää aineistona sanoma- ja aikakauslehdistöä. Tyypillisesti käyttäjinä olivat miehet. Lainakirjastot olivat ennen lukuseurojen syntymistä myös ylemmän väen käyntipaikkoja. Ajan mittaan ne saivat leimansa naisista käyttäjinä ja romaaneista tyypillisenä aineistona. (Mäkinen 1997, 60, 85,110.)

Kirjallisuuspiirien ja lukuseurojen avulla naiset kykenivät saamaan äänensä kuuluviin aikana, joka yhteiskunnallisesta murroksesta huolimatta oli edelleen hyvin vahvasti miessukupuolen dominoiva. Kaunokirjallisten teosten lukemisen ja niistä keskustelun avulla naiset kykenivät muodostamaan yhteisöjä, jotka tarjosivat mahdollisuuden oman tietämyksen avartamiseen, identiteetin vahvistamiseen ja sosiaaliseen muutokseen. Yhteisen identiteetin luominen ja vahvistuminen näissä kirjallisuuteen liittyvään keskusteluun perustuvissa yhteisöissä muodostui ratkaisevaksi tekijäksi tiellä kohti feministisen liikkeen perustamista, naisten vahvempaa poliittista osallistumista ja sosiaalista muutosta kohti tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa. (Long 2003, 50.)

Rehberg Sedo (2002, 12) kuvaa, kuinka 1900-luvun alussa Yhdysvalloissa perustetut lukupiirit olivat elinvoimaisia ja merkittäviä poliittisen ja sosiaalisen osallistumisen paikkoja. Samoin Long (2003) kuvaa, kuinka lukupiiri-ilmiö laajeni merkittävästi toisen maailmansodan aikana vaikuttaen myönteisesti myös kirjallisuuden määrän kasvuun. Tämä elinvoimaisuus kuitenkin hiipui 1960-luvulle tultaessa uusien joukkoviestimien vallatessa alaa kirjojen lukemiselta.

Suomessa Etelä-Pohjanmaa on aikanaan ollut merkittävänä alue lukuseurojen historiassa . Vaasan ympäristöpitäjissä toimi 1760-luvulla papeista ja maanmittareista muodostunut

lukupiiri, jota jäsenet itse kutsuivat kirjamosieteetiksi. Kyseinen lukupiiri oli oman aikansa edelläkävijä, sillä vastaavia yhteenliittymiä ei näin varhaiselta ajalta tunneta edes Tanskasta, jonka oli merkittävä lukuseurainnovaation välittäjä Saksasta Pohjoismaihin. Suomen kirjamosieteetin jäsenet avasivat yksityiskirjastonsa muiden jäsenten käyttöön ja lisäksi kierrättivät ostamiaan kirjoja jäsenten kesken. (Mäkinen 2009, 40.)

Historiallisesti tarkasteltuna kirjallisuuspiirit ovat olleet alun perin valkoihoisten miesten yksinoikeus, mutta feministinen liikehdintä otti aikanaan lukupiirit omakseen. Nykyisin lukupiirin jäsenet ovat pääosin naisia. Olisikin syytä pohtia, mikseivät miehet ole enää niin kiinnostuneita kirjallisuuspiiriharrastuksesta vaan heidän lukutapansa on enemmän yksityinen.

3.3 Kirjallisuuspiiri tässä tutkimuksessa

Tutkimusaiheeni on lähtöisin alun perin kaunokirjallisesta teoksesta, Paloheimon Tirlittanista. Pohdin ensin, että tekisin haastattelututkimuksen kouluikäisille lapsille, mutta päädyin käyttämään tutkimushenkilöinä tutun kirjallisuuspiirin jäseniä. Tässä vaiheessa tutustuin Oulun yliopiston nettisivuilta Guban ja Lincolnin (1985) määrittelemiin tutkimuksen luotettavuuskriteereihin ja etenkin uskottavuuteen. Minun on tunnistettava oma tutkijapositioni, sillä olen itsekin mukana tutkimushenkilönä, joka analysoi teosta. On siis otettava huomioon se, etten voi toimia objektiivisesti, kun osallistun tutkimukseen omilla kokemuksillani ja muistoillani.

Olen kuulunut Oulun seudulla toimivaan kirjallisuuspiiriin vuodesta 2008 lähtien. Siihen kuuluu 14 naista iältään 24–48. Rehberg Sedo (2002, 14) totesi omassa tutkimuksessaan, että lukupiiriharrastajien ikäjakauma lukupiirin sisällä vaihtelee usein hyvin vähän. Lukupiirit ovat hänen mukansa suosituimpia 26–40-vuotiaiden keskuudessa. Toisaalta Hartley (2002, 29–30) havaitsi tutkimuksessaan, että lukupiirien jäsenten ikäjakauma vaihtelee laajasti jopa 30 ja 90 ikävuoden välillä.

Kaikki kirjallisuuspiirimme jäsenet ovat tunteneet toisensa jonkun verran myös etukäteen ainakin aina toisen kirjallisuuspiirin jäsenen kautta. Aikaisemmin tapasimme kerran kuu-

kaudessa joko kahvilassa tai yhden jäsenen kotona. Työelämään siirtyminen ja lapsiperhe hankaloittivat kuitenkin yhteisten aikataulujen järjestämistä, joten kirjallisuuspiiri siirrettiin verkkoon vuonna 2010. Koimme ratkaisun erittäin hyväksi myös siinä merkityksessä, että kirjoittaminen sallii sanottavan hiomisen, kirkastamisen ja täydellistämisen.

Kirjallisuuspiirissämme käsitellään yksi teos kuukaudessa ja jokainen saa osallistua halunsa ja aikataulunsa mukaisesti. Kirjojen valinta määritellään aina jaksolla kolme kuukautta eteenpäin. Jokainen saa ehdottaa teoksia ja periaatteena on, että jokainen saa vuorollaan päättää, mikä teoksista valitaan. Kirjan käsittelyssä ei ole ketään varsinaista ohjaajaa vaan kirjan valinnut henkilö yleensä aloittaa keskustelun omalla analyysillään ja muut tulevat mukaan aikataulunsa mukaisesti. Kirjasta käydään keskustelua keskimäärin neljän päivän ajan. Kaikki keskustelut tallentuvat suljettuun keskustelufoorumiin, joita on helppo perustaa Internetiin. Käsittelemme yleensä ajankohtaisia ja uudehkoja kaunokirjallisia teoksia, niin koti- kuin ulkomaisiakin. Finlandia-palkintoehdokkaita löytyy joka vuosi. Lyriikka on aiheenamme hyvin harvoin ja lastenkirjallisuudesta Oiva Paloheimon Tirlittan oli ensimmäisemme.

Kysyin keväällä 2011, haluaisiko kirjallisuuspiirini osallistua tutkimukseeni Oiva Paloheimon Tirlittan-teoksen merkityksestä lukijalleen. Kaikki innostuivat ajatuksesta ja lupautuivat mukaan. Koska valjastin kirjallisuuspiirini omaan tutkimukseen, pohjustin aiheetta kertomalla aiheesta. Tiedustelin myös sitä, onko joku piirin jäsenistä lukenut teosta aikaisemmin, esimerkiksi juuri lapsuudessa. Teosta käsiteltiin kirjallisuuspiirissäni lokakuussa 2011. Suurimmalle osalle piiriläisistä teos oli jo tuttu, ja kaikki suostuivat mukaan tutkimukseen. Samaisen vuoden syyskuussa valmistelin piirillemme poikkeuksellisesti avauksen kirjan käsittelyä varten. Kirjoitin myös valmiiksi muutamia kysymyksiä ja keskustelunavauksen, josta lukupiiri lähti kirjoittamaan kukin omia tulkintojaan. Osallistuin itsekin keskusteluun, mutta hyvin matalalla profiililla. En pyrkinyt juurikaan kirjoittamaan omia analysointeja, vaan tein lähinnä tarkentavia kysymyksiä muille.

Kirjallisuuspiirimme kaikki jäsenet ovat naisia, kuten tutkimusten mukaan lukupiireissä yleensä. Tutkimustani ajatellen olisi toki ollut mielenkiintoista selvittää, mitä tuloksia olisi, jos lukukokemus olisi saatu myös miehiltä tai ikäihmisiltä, jotka ovat itse eläneet aikakaudella lapsuuttaan.

4 TUTKIMUSONGELMAT

Tutkimuksen tarkoituksena on määritellä, miten Internetin keskustelupalstalla kokoontuva kirjallisuuspiiri tulkitsee Tirlittan-sadun merkitystä. Aiempia tutkimustuloksia ja teorioita verrataan tämän tapaustutkimuksen kokemuksiin. Pyrin selvittämään, antaako kirja lukijalleen samansuuntaisia tai poikkeavia lukemisen merkityskokemuksia, mitä teoriataustassa on esitetty. Tutkimuksessa erotetaan se, miten muistot lapsuuden lukukokemuksesta eroavat aikuisuuden tulkinnasta.

Työni tutkimusongelmiksi ovat siis muodostuneet nämä kolme kysymystä:

1. Mitä teemoja kirjallisuuspiirin jäsenet nostavat esiin kirjasta?
2. Millaisena kirjallisuuspiirin jäsenet muistavat kirjan lapsuudesta?
3. Millaisia merkityksiä he antavat kirjan teemoille nyt?

Tämän tutkielman tutkimuskysymysten taustalla ovat aiemmissa tutkimuksissa keskeisiksi havaittuihin seikkoihin liittyvän tietämyksen syventäminen. Koska Tirlittania ei ole aiemmin tutkittu, on mielestäni tärkeä perehtyä tämän todellisen lastenkirjallisuusklassikon käsitteeseen. Myös lukupiirien käyttöä tutkimusaineiston hankinnassa on perusteltua hyödyntää, sillä se on vielä suhteellisen vähän käytetty tutkimustapa ainakin Suomessa.

5 TUTKIMUSAINEISTON HANKINTA JA TUTKIMUSMENETELMÄ

5.1 Tutkimusmenetelmälliset valinnat

Koska tutkimushenkilöinä ovat kirjallisuuspiirin jäsenet, jotka analysoivat teosta verkossa keskinäisen vuorovaikutuksen kautta, vaati tutkimusmenetelmän valinta hieman päänsärkyä. Alustin tutkimukseen osallistuville lukupiirin jäsenille Tirlittan-teoksen ja kerroin tutkimusaiheeni, mutta sen jälkeen keskusteluun tai täsmällisemmin kirjoitteluun osallistuvat saivat melko itsenäisesti jatkaa kirjan teemojen käsittelyä. Tein kuitenkin muutaman kerran täsmentäviä kysymyksiä kirjoittajien kommenteihin. Lukisin tutkimusmenetelmäni siis parhaiten löyhästi strukturoiduksi teemahaastatteluksi tai ryhmähaastatteluksi. Kyse ei siis ole suoranaisesti menetelmätriangulaatiosta siinä merkityksessä, missä Suoranta ja Eskola (1998, 69–70) sen määrittelevät.

En siis kerää tutkimusaineistoa monella eri menetelmällä. Mikään yksittäinen olemassa oleva menetelmä ei vain sovellu suoraan tutkimusmenetelmäkseeni useastakaan syystä. Perinteisten kysely- ja haastattelututkimusten rinnalle olisi tärkeä saada jokin tuore tapa kerätä tutkimusaineistoa. Uusimmat ihmisten käyttämät vuorovaikutuslaitteet ja -ohjelmat, kuten iPad, nettipuhelimet ja Internetin keskustelupalstat, luovat omaleimaisen vuorovaikutustilanteen ja siten luovat haasteita myös tutkimuksen menetelmälliseen valintaan. Tutkimukseen osallistuvat eivät kokoonnu yhteen samaan paikkaan ja samaan aikaan, vaan jokainen saa kirjoittaa teoksesta parhaaksi katsomallaan ajalla verkon kautta. Tutkittava kirjallisuuspiiri toimii samoin kuin normaalistikin kuukauden kirjan käsittelyssä. Tutkimuksen tekijänä en kohtaa ketään tutkimushenkilöä kasvokkain, enkä muuta perinteisiä käytäntöjä. Kirjoitukset tallentuvat suljetulle keskustelupalstalle, josta saa ne käyttööni.

Teemahaastatteluhan perinteisesti muodostuu haastattelijan esittämistä kysymyksistä ja haastattelijan tarinoivista vastauksista. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa haastattelu kohdennetaan yksityiskohtaisen kysymysten sijaan teemoihin. Haastattelu etenee keskeisten teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Se pyrkii asettamaan etusijalle tutkittavien tulkinnat asioista sekä heidän asioille antamansa merkitykset. (Koskinen, Alasuutari & Peltonen 2005, 106–108.) Teemahaastattelussa tutkija on osa sosiaalista todellisuutta ja tutkimusprosessia. Tutkimuksen aikana tutkija pyrkii ymmärtämään

tutkittavan henkilön subjektiivista merkitysmaailmaa sen ymmärryksen valossa, mitä hän on tutkimuskohteesta saavuttanut. Tutkijan ymmärrykseen ja tulkintoihin vaikuttavat hänen omat kokemuksensa, jolloin ymmärryksen ja tulkintojen taustalla voidaan nähdä myös tutkijan oma merkitysmaailmansa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 18).

Teemahaastattelun etukäteen valitut teemat perustuvat tutkittavasta ilmiöstä jo aiemmin tiedettyyn ja näitä teemoja esittämällä teemahaastattelussa pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun mukaisesti. Tiivistäen voidaan sanoa, että teemahaastattelun avulla pyritään keräämään sellainen aineisto, jonka pohjalta voidaan luotettavasti tehdä tutkittavaa ilmiötä koskevia päätelmiä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 66). Omassa tutkimuksessani en valmistellut varsinaista haastattelurunkoa, viitteellistäkään. Alustuksessa selvitin lyhyesti tutkimuksen tarkoituksen, valotin lastenkirjallisuuden muutosta topeliaanisuudesta kohti ongelmaakeskeisyyttä sekä kerroin teoksen kirjoittaneen Oiva Paloheimon tuotannosta. Päätin, etten johdattele tutkimushenkilöitä teoriassa esiteltyihin teoksen merkityksiin, sillä halusin tutkittavien kokemusten olevan autenttisia.

Tutkimukseni on niin kuvaileva kuin myös kartoittava. Se sisältää haastattelututkimuksen lisäksi piirteitä myös osallistuvasta havainnoinnista. Laadullisessa tutkimuksessa havainnointitutkimuksella tarkoitetaan tutkimusta, jossa havainnoidaan luonnollisia tilanteita erilaisissa ympäristöissä. (Koskinen, Alasuutari & Peltonen 2005, 77.) Havainnointia voidaan toteuttaa eri muodoissa, joista osallistuvalla havainnoinnilla tarkoitetaan Eskolan & Suorannan (2008, 98) mukaan aineiston keruutapaa, jossa:

- tutkija osallistuu tavalla tai toisella tutkimansa ryhmän tai yhteisön toimintaan,
- tutkija viettää aikaansa tutkimansa ryhmän tai yhteisön parissa ikään kuin yhtenä sen jäsenistä,
- tutkijan tekemä havainnointi etenee tutkimusympäristön ehdoilla.

Vaikka osallistuvassa havainnoinnissa tutkija toimiikin vuorovaikutuksessa havainnoitavien henkilöiden kanssa, hänen tulisi vaikuttaa mahdollisimman vähän tutkimansa ryhmän tai yhteisön toimintaan ja tapahtumien kulkuun. Tutkija ei koskaan voi täysin eliminoida omaa vaikutustaan tutkimaansa yhteisöön, mutta vuorovaikutuksen tulisi tapahtua mahdol-

lisimman pitkälle havainnoitavien henkilöiden ehdoilla ja tutkijan tulee tiedostaa vaikutuksensa tutkimaansa yhteisöön (Eskola & Suoranta 2008, 100.)

Tutkijan tulee tiedostaa osallistuvan havainnoinnin luonne subjektiivisena toimintana. Havainnoitsija havainnoi valikoivasti ja liittää helposti aiemman elämäkokemuksensa perusteella ihmisiin erilaisia ominaisuuksia ja piirteitä. Havainnoitsijan roolissa tutkija tulee myös itse vaikuttaneeksi havainnoimaansa ilmiöön (Eskola & Suoranta 2008, 102.) Tutkijan on tärkeää tiedostaa oma havainnoijan roolinsa ja sen yhteys havainnoitavien henkilöiden käyttäytymiseen.

Havainnointia käytetään usein haastattelua täydentävänä menetelmänä. Havainnoinnin ja haastatteluun käyttäminen toisiaan täydentävinä menetelminä on usein hedelmällistä, sillä havainnoinnin avulla tutkimuskohde nähdään oikeissa yhteyksissään, jolloin se saattaa laajentaa ja monipuolistaa tutkittavasta ilmiöstä saatavaa kuvaa. Yhden tutkimusmenetelmän ajatellaan yleisesti kuvaavan tutkimuskohdetta vain yhdestä näkökulmasta, useampaa menetelmää käytettäessä voidaan pyrkiä korjaamaan tätä luotettavuusvirhettä (Eskola & Suoranta 2008, 68.)

Miten havainnointi sitten on tutkimuksessani toteutettu ja miten sitä on hyödynnetty? Koin, että haastattelututkimus ei kuvaa kyseessä olevaa tutkimusasetelmaa ainakaan sen perinteisemmässä muodossa. Haastattelulle ominainen tutkijalähtöinen kysymys-vastaus -jaottelu ei sopinut tutkimuksen tiedonkeruuasetelmaan, koska tutkimukseen osallistuvat henkilöt saivat melko vapaasti toteuttaa tulkintaa Tirlittan-teoksesta ilman ennalta määrättyä haastattelurunkoa. Myös se, että osallistuin itse tutkijana kirjallisuuspiirin toimintaan tuo oman piirteensä tutkimuksen järjestelyyn. Minulla oli mahdollisuus osallistua keskusteluun tasarvoisesti muiden kanssa, mutta samalla seurata jäsenten vuorovaikutusta myös sivusta.

5.2 Tutkimuksen analyysitapa

Tutkimukseni on laadultaan kvalitatiivinen. Laadullisen aineiston analyysiin on olemassa useita tekniikoita, joista tässä tutkimuksessa hyödynnetään induktiivista eli aineistolähtöistä aineiston analyysia. Aineistolähtöisessä analyysissä tutkimuskysymyksiin pyritään löytämään vastaukset aineiston pelkistämisen, ryhmittelyn ja abstrahoinnin eli teoreettisten kä-

sitteiden luomisen avulla. Induktiivisen analyysin lisäksi vertaan teema-alueita myös teoriataustassa esitettyihin asioihin (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 117).

Kvalitatiivisessa sisällön analyysissa painopiste on aineistoon tallentuneiden merkitysten luokittelussa laadullisen tutkimusotteen mukaisesti. Valitsin tutkimusaineistoni analyysitavaksi sisällönanalyysin, sillä analyysiprosessin toteuttamiseen ei ole olemassa yksityiskohtaisia sääntöjä. Jokainen tutkija kehittää oman luokittelujärjestelmänsä, joka sopii parhaiten nimenomaisen aineiston jäsentämiseen. Alun perin olin suunnitellut käyttäväni diskurssi-analyysiä, sillä se on analyysitavoista minulle tutuin sekä sitä on käytetty runsaasti erityisesti juuri merkitysten tutkimuksessa. Tutkimukseni kirjallisuuden merkityksestä lukijalleen on pääosin aineistolähtöinen eli induktiivinen.

Sisällön analyysillä tähdätään tiivistettyyn ja yleisessä muodossa olevaan kuvaukseen tutkittavasta ilmiöstä. Analyysin lopputuloksena saadaan tutkittavaa ilmiötä kuvaavia kategorioita. Analyysin tekemiseksi ei ole olemassa yksityiskohtaisia sääntöjä. Sisällön analyysissa voidaan lähteä etenemään kahdella tavalla: joko aineistolähtöisesti induktiivisella otteella tai deduktiivisesti käyttäen aineiston luokittelussa hyväksi jotain aikaisempaa käsittejärjestelmää. Analyysiyksikön määrittäminen on ensimmäinen askel kohti analysointia sekä induktiivisessa että deduktiivisessa lähestymisessä. Analyysiyksikkö on yleensä yksi sana, sanayhdistelmä, lause, lausuma tai ajatuskokonaisuus, mutta se voi myös olla vaikkapa keskusteluun osallistuneiden määrä. (Kyngäs & Vanhanen, 1999, 5.)

Aineistolähtöiseen analyysiprosessiin kuuluu pelkistämistä, ryhmittelyä ja abstrahointia. Pelkistäminen tarkoittaa, että aineistosta koodataan ilmaisuja, jotka liittyvät tutkimusongelmaan. Pelkistetyt ilmaukset ryhmitellään yhteenkuuluvuuden mukaan ja ryhmä nimetään kuvaavana käsitteeltä, näin muodostetaan alakategoriat tai kategoriat. Ryhmittelyn jälkeen seuraa abstrahointi, jolloin käsitteistä muodostetaan yleiskäsitteiden avulla uusia kategorioita, yläkategorioita, ja lopulta saadaan kuvaus tutkimuskohteesta. Kategorioiden nimeämisessä käytetään usein deduktiivista päättelyä eli kategorialle annetaan nimi, joka on jo aikaisemmin tuttu käsite tai sanapari. (Kyngäs & Vanhanen, 1999, 5-7.)

Kokosin kaikki lukupiirikeskustelut yhteen, korostin ne kirjoitetut kommentit, joissa ilmaistiin tutkimusongelmiini liittyviä seikkoja. Etsin samankaltaisuuksia ja kokosin niitä

yhteen. Nämä yhteen kerätyt merkitysteemat eli kirjoittajien tekstit muunnin pelkistetyiksi ilmauksiksi ja kehittelemme niille luokkanimityksen, jotka taas kuuluvat jonkin laajemman käsitteen alle. Raportoinnissa prosessi on kuvattu toisin päin eli ensin kerron, mistä käsitteestä on kyse ja sitten erittelen, mitä tämän käsitteen alaan kuuluu. Yhteenvetona olen pyrkinyt abstrahoimaan käsitteet vielä yleisemmälle tasolle ja samalla antamaan vastaukset tutkimuskysymykseen.

Sisällön analyysin ongelmana voi luotettavuuden kannalta pitää sitä, että tutkija ei pysty objektiiviseen tarkasteluun analyysiprosessista, vaan tulos perustuu subjektiiviseen näkemykseen asiasta. Haasteena sisällön analyysissä pidetään sitä, miten tutkija onnistuu pelkistämään aineiston ja muodostamaan kategoriat niin, että kuvaus on mahdollisimman luotettava. Analyysin perusteella muodostettu lopputulos voi näyttää hyvältä teoriassa, mutta jos yhteyttä aineistoon ei voida osoittaa, tulosta ei voida pitää luotettavana. Tai päinvastoin; tulos voi sopia aineistoon, mutta ehkä osaa tuotetuista kategorioista ei voikaan sijoittaa teoriaan. (Kyngäs & Vanhanen, 1999, 10.)

Vaihtoehtoinen aineiston analyysitapa on muun muassa teemoittelu. Teemoittelussa etsitään tutkittavasta tekstistä, kuten haastattelusta, aineistolähtöisesti keskeisiä aihekokonaisuuksia. Teemojen muodostamisessa voidaan käyttää koodausta ja kvantifiointia. Aineistosta tuodaan esiin seikkoja, jotka ovat keskeisiä ja näille seikoille nimitetään yhdistäviä nimittäjiä eli teemoja. Kun aineistoa käsitellään teemojen mukaan, tuodaan aineistosta mukaan teemaa kuvaavia sitaatteja. Käytännössä eri analyysitavat kietoutuvat toisiinsa, sillä niiden rajat eivät ole selkeitä. (Eskola & Suoranta 2008.) Pitkällisen pohdinnan perusteella valitsin tutkimukseni analyysitavaksi sisällönanalyysin, sillä sitä on käytetty etenkin kertomusmuotoisten aineistojen tutkimisessa. Sisällönanalyysi sisältää kuitenkin tyypittelyä ja teemoittelua.

Annoin kullekin tutkimukseen osallistuvalla lukupiiriläisellä yksilöiväksi tunnisteeksi numeerisen tunnuksen. Näitä tunnistenumeroita näkyy analyysin sitaateissa. Sitaaatteja olisi löytynyt runsaasti, mutta niiden liiallisesta käytöstä on varoiteltu varsinaisen analyysin kustannuksella. Luin lukupiirikeskusteluita läpi useaan kertaan ja merkitsin asioita, jotka joko toistuivat useilla kirjoittajilla tai jotka erottuivat selvästi muista. Nämä huomionarvoiksi merkityt keskusteluosat muodostuivat teemoiksi. Käsittelin kukin teema-alueen ana-

lyysia tehtäessä ensin omana kokonaisuutenaan. Lähdin tunnistamaan kustakin teemasta tutkittavaa ilmiötä kuvaavia tekstin osia, joita kutsutaan merkitysyksiköiksi. Laadullisen aineiston analyysia voidaan teemoittelun jälkeen jatkaa pitemmälle rakentamalla vastauksista yleisempiä tyyppejä. Tyypittelyssä on kysymys aineiston ryhmittelystä tyypeiksi, selviksi ryhmiksi samankaltaisia tarinoita. Kun aineistoa ryhmitellään tyypeiksi, siitä etsitään samankaltaisuuksia, jolloin aineisto esitetään yleensä yhdistettyjen tyyppien, eräänlaisten mallien avulla (Eskola & Suoranta 2008, 181.) Eskola & Suoranta (2008, 181) ovat todenneet, että tyypittely edellyttää aina jonkinlaista ”tarinajoukon” jäsentämistä, jota voidaan kutsua teemoitteluksi. Tämän ohjeen mukaisesti päätin edetä tyypittelyssä siten, että se tulisi perustumaan niille keskeisille luokille, jotka olivat teemoittelun kautta nousseet tutkimusaineistosta esiin.

5.3 Luotettavuuden arviointia

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan tarkastella seuraavilla neljällä kriteerillä: uskottavuus, vahvistettavuus, refleksiivisyys sekä siirrettävyys. Uskottavuudella tarkoitetaan tutkimuksen ja sen tulosten uskottavuutta sekä uskottavuuden osittamista tutkimuksessa. Tutkimustulosten on siis vastattava tutkimukseen osallistuvien henkilöiden käsityksiä tutkimuskohteesta. (Kylmä & Juvakka 2007, 127–128.) Tässä tutkimuksessa pyrin varmistamaan tulosten uskottavuutta sillä, että hyödynsin useamman eri aineistohakumenetelmän tietoutta lukupiiriläisten vuorovaikutuksen seuraamiseen. Jokainen kommentti, mitä kirjan käsittelyssä on tutkimuksen aikana kirjoitettu, on jokaisen lukupiiriläisen luettavissa omalta kirjallisuuspaltaltamme. Uskottavuuden vahvistamiseksi olen myös antanut neljän tutkimushenkilön lukea analyysini luokittelut.

Vahvistettavuus tutkimuksen luottavuuskriteerinä tarkoittaa tutkimusprosessin läpinäkyvää kuvaamista. Tutkimusprosessi ja kaikki tutkimukselliset ratkaisut tulee olla perusteltuja ja toisen tutkijan seurattavissa. (Kylmä & Juvakka 2007, 129.) Olen pyrkinyt perustelemaan valintojani sekä dokumentoimaan myös vaihtoehtoisia näkemyksiä päätökseni taustalla. Huomioin myös sen, että tutkimuskohteesta on laadullisessa tutkimuksessa mahdollista muodostaa erilaisia tulkintoja. Tutkijan oma merkitysmaailma vaikuttaa aina tutkimuksissa tehtyihin valintoihin ja sen takia olenkin avannut tutkimusasetelmani ja kuvannut sitä mahdollisimman perusteellisesti.

Refleksiivisyydellä tarkoitetaan tutkimuksen tekijän tietoisuutta omista lähtökohdistaan tutkimuksen tekijänä (Kylmä & Juvakka 2007, 129). Niin aineistonhankinta- kuin analyysivaiheessa huomioin oman tutkijapositioni ja osallistuvan asemani yhtenä kirjallisuuspierin jäsenenä. Tutkimuksen reaktiivisuus on tutkimuksessani puolestaan vähäinen, sillä kuulun itse kirjallisuuspierin jäseniin eli en ole outo, ulkopuolinen tunkeilija, joka tulee arvioimaan pierin sanomisia. Toteutin tutkimukseni niin, että pierissä käsitelty Tirlittan käytiin läpi alkuesittelyn jälkeen niin kuin se olisi mikä tahansa kuukauden kirjamme. Tutkimustilanne oli siis erittäin luonteva.

Tutkimuksen tulosten tulisi olla myös siirrettävissä muihin vastaaviin tilanteisiin. Laadullisessa tutkimuksessa siirrettävyyttä arvioitaessa on muistettava, ettei inhimillistä toimintaa voi koskaan siirtää täysin samanlaisena toiseen tilanteeseen. Siirrettävyyden arvioimiseksi tutkijan tulee kuitenkin esimerkiksi kuvailla tutkimukseen osallistujia ja ympäristöä riittävästi, jotta lukija voi arvioida tulosten siirrettävyyttä. (Kylmä & Juvakka 2007, 129.) Tutkimukseni luonteesta johtuen minulla ei ole esittää esimerkiksi teemahaastattelurunkoa, sillä aineistonhankinnassa en valmistautunut kysymään tutkittavilta henkilöiltä asioita vaan luotin heidän aloittavan kirjoittelun aiheesta. Olen dokumentoinut tutkimuksen jäsenet perustietoineen, ajan ja paikan ja luettava teos on kaikkien saatavilla. Tutkimuksen keskustelut ovat tallentuneet verkkoon suljettuun keskusteluryhmään, jolloin niin voi palata uudelleen.

6 TIRLITTAN-TEOKSEN KUVAILUA: KOTIA JA RAKKAUTTA ETSIMÄSSÄ

Ennen kuin siirryn tutkimustulosteni analyysiin eli niihin kategorioihin, joita olen muodostanut aineistosta, esittelen Tirlittan-teoksen sisältöä sekä sen merkitystä suomalaisessa lastenkirjallisuudessa. Suurin osa tässä luvussa esiintyvistä asioista ilmeni kirjallisuuspiiriläisen keskusteluissa ja moni valitsemistani lainauksista on peräisin piiriläisten tulkinnoista.

6.1 Kaunis, viisas ja mahdoton suustaan

Runoilija Oiva Paloheimon satu Tirlittan poikkesi suomalaisesta aikalaistraditiosta suuresti. Tirlittan ei Lappalaisen mukaan muistuttanut Carrollin klassista Ihmemaan Liisaa vaan vertautui enemmänkin ranskalaisen Antoine de Saint-Exupéryn Pikku Prinssiin tai peppi-pitkätössumaiseen sulokkuuteen. Oiva Paloheimo sai sadustaan Valtion kirjallisuuspalkinnon ja se oli aikansa arvostelu- ja myyntimenestys. Nonsense-sadun suomalainen läpimurto oli siis tapahtunut. (Lappalainen 1980, 75–76.) Huhtalan ja Juntusen mukaan termi nonsense on sananmukaisesti hölynpölyä: ”siinä ei ole kyse kaaoksesta vaan eräänlaisesta maailmankäsityksestä, joka kaihtaa arkijärkevyyttä ja suosii epälogiikan logiikkaa” (Huhtala & Juntunen 2004, 28).

- Nimi? Mikä on nimesi?

- NattilriT-Tirlittan.

- Häh?

- Tirlittan-nattilriT.

Komentaja raapusti paperilleen jotain siansaksaa, sillä hän ei ymmärtänyt Tirlittanin edestakaisesta nimestä tavuakaan. Hän kysyi edelleen ankarasti:

- Ikä?

- Ikä...? ikävä, ikävä. (Paloheimo 1957, 19.)

Teoksessa on näkyvissä nonsencen aineksia, esimerkiksi tapahtumien ja asioiden nurinkurisuuksia, sanaväännöksiä ja absurdeja juonenkäänteitä yllä olevaan tapaan. Saduissa nonsense, fantasia ja huumori kietoutuvat yhteen monin tavoin. Nonsense-ilottelun kaltaisen kielipelin kautta lapsi testaa kieltä ja sen merkityksiä, erityisesti sana-assosiaatioita. Vain

aikuislogiikan kautta nonsense on sananmukaisesti hölynpölyä tai järjetöntä; lapsen ajattelu etenee usein kielen, ei järjen logiikkaa pitkin. (Grünthal 2003, 240.)

Tirlittan kertoo iältään seitsemästä neljääntoista olevasta työstä, joka joutuu vaeltamaan orariinoineen tässä maailmassa vain Jumalaan luottaen. Matti Paloheimo kuvailee Tirlittania tunteelliseksi ja rohkeaksi anarkistiksi, joka suorautensa ja vilpittömyytensä johdosta joutuu välillä vankilaankin. Lopulta hän päätyy sirkukseen ja hänestä tulee sirkuksen suuri tähti, trapetsitaiteilija Kultalintu. Tirlittanissa toteutuu lopulta lihallisena unelma, joka esiintyy Oiva Paloheimon kaikissa teoksissa: äidin unelma. Helsingin Sanomien 50-vuotis-syntymäpäivähaastattelussa rakkaammaksi kirjakseen Oiva Paloheimo nimeää Tirlittanin. Siinä on mukana aikuisen elämänfilosofiaakin: ”On kamppailtava yksin ja uljaana. (Paloheimo 1985, 167–170, 236.)

Tirlittan-teos tarkastelee maailmaa lapsen näkökulmasta ja kuvaa hänen sisäistä maailmaansa. Tirlittan on tyttö, jonka koti on hajonnut ja sydän itkee. Heitteille ja orvoksi joutunut tyttö matkaa etsimässä rakkautta, mutta kohtaa sekä maailman sydämättömyyden että rakkaudenkin. Lapsen urheuden ja selviytymiskeinojen kuvaus voitaisiin nähdä esimerkiksi avioerolapsen kohtalossa. Pikkuvanha Tirlittan hillitsee yksinäisyyttään okariino-soittimensa ja Jumalan kanssa käytyjen keskustelujen avulla. Sadunomaisen lähestymistavan ja lämpimän huumorin avulla suru ja hylätyksi tulemisen tunteet eivät muutu lapsilukijalle ahdistaviksi. (Suojala 2001, 40–41.) Okariino tyynnyttää surua ja tuskaa:

Alkumatkasta oli hänellä okariinosta paljon hyötyä, sillä tämän tästä häntä pyrki itkettämään. Se johtui sydäimestä. Hänellä oli ylivoimaisesti paha olla. Ikävä. Ikävä äitiä ja ikävä isää ja siskoja ja veljiä. Mutta aina kun Tirlittan oli hyrskähtämäsillään itkuun hän puhalsi kaikin voimin okariinonsa, niin ettei okariino tukahduksissaan saanut ääntäkään. Sitten itku meni ohi. - - Sitä paitsi hän eli alinomaisessa pelossa, että joku näkisi kuinka hänen sydämensä huitoi rinnassa ja tahtoi yhtenään vaihtaa kyyneleistä likomäärän nenäliinansa kuivaan. (Paloheimo 1957, 10.)

Se rallattelee myös ilosta ja musta huumori kukoistaa:

Tirlittan meni vartiomiestupaan ja luritteli iloisesti okariinoaan, luritteli iloisesti, sillä eipä sitä joka tyttö joutunutkaan hirtettäväksi. Kunhan kanavan karkarat saavat tästä kuulla, niin kyllä heidän käy kateeksi. NattilriT-Tirlittan-nattilriT-Tirlittan. Hänen oli oikeastaan hyvä olla. Hän oli kalterien takana. Kerrankin hänen hermostunut ja unettomuudesta puolihullu omatuntonsakin

sai torkahtaa. Ja sydämellä oli nyt niin valtava nenäliina, että sen pitäisi riittää viikoksi. (Paloheimo 1957, 21.)

Okariino, unipuku, kuivat rätit märälle sydämelle sekä taivaan isän hoiva toimivat Tirlittanin turvana, vaikka varsinaisia aikuishahmoja ei orvolla olekaan.

Paloheimo sijoitti kirjaansa jokaisen luvun alkuun tutunomaisia lastenloruja. Runo vie lukijan keskelle tapahtumia. Ensimmäisessä runossa päähenkilö on elossa, vaikka jotakin kauheaa on tapahtunut. Kirjan ilmestymisaikoihin vuonna 1953 avioerosta puhuttiin vältellen, jopa häpeillen. Oiva Paloheimon on sanottu tarttuneen vakavaan aiheeseen sadunomaisesti ja hellästi; kirjassa lapsi itse löytää omat selviytymiskeinonsa. (Karjalainen 2005, 54–55.) Rohkeasti hän lähtee paljain jaloin ja pyjamaisillaan, okariino ainoana omaisuutenaan etsimään kotia, etsimään rakkautta. Keskeisenä aiheena kirjassa on etsiminen ja ihmiseksi kasvaminen. Tirlittan järkyttyikin kuullessaan Pellon isännältä, että hevonen on jo kolmi-vuotiaana valmis hevonen.

Tirlittan parka. Hän järkyttyi näistä tiedoista niin, että kaikki lakkasi hänessä lyömästä, kaikki vaimeni ja putosi hänestä pois. Miksi hän oli syntynyt ihmiseksi, kun kesti niin kauan ennen kuin tuli ihmiseksi? Ja mahtoiko kukaan ehtiä tulla ihmiseksi ennen kuolemaansa? Hevonen tuli hevoseksi kolmessa vuodessa.

- - Kuhilaiden isäntä oli sanonut, että hevosen kasvaminen hevoseksi riippuu siitä miten sitä hoidettiin ja opetettiin. Nähtävästi oli ihmisen laita samalla tavalla. Kun vain olisi löytynyt ihminen joka rakastaisi. Sillä sellainen, joka rakastaisi, sellainen kyllä jaksaisi kärsivällisesti venyttää yhtä ja samaa Tirlittania. (Paloheimo 1957, 30, 42.)

Kirjan juonen, tapahtumien kulun, voi löytää hauskaasti ilman koko kirjan lukemista vaikka tutkimalla, mitä joka luvun alussa olevassa nelisäkeisessä runossa kerrotaan. Jokainen säe alkaa sanalla Tirlittan. Sitten vain poimitaan runosta keskeisimmät tekemistä ilmaisevat sanat: Tirlittan meni torille, varasti, vietiin vankilaan, karkasi, etsi kotia, pois-pois potkittiin, tuli huvilaan, piiaks pestattiin, kaatoi kynttilän, meni pyhäkköön, pois-pois potkittiin, meni sirkukseen, tanssi nuoralla, tipahti, parani. (Karjalainen 2005, 56.) Muistan, kun opettelimme siskoni kanssa ulkoa koko runorimpsun. Riimitelty runo toimii Heinosen (2001) mukaan lapsen kehityksen alkuvaiheissa kuin sanamagia; sanat ovat kuin loitsuja, täynnä taianomaista alkuvoimaa. Runouden omimmat instrumentit, kielen rytmi, riimit, äänneiden kauneusarvot ja äänen sointiväri lausuttaessa runoa ääneen avaavat lapselle kielen maail-

man. Lapsi omaksuu luontevasti ja innokkaasti uusia kielikuvia ja sanojen merkityksiä. (Heinonen 2001, 130.)

Riimirunouden kautta astutaan satujen ja abstraktin runouden symboliseen maailmaan. Lastenrunoudelle on tyypillistä kertovuus, jolloin runo-osa puhutaan usein kolmannessa persoonassa. Ääni on ulkopuolisen kertojan, joka voi lisätä kertomukseen oman kommenttinsa tai arviointinsa, jopa suoraan lapselle kohdistuvan puhuttelun (Heinonen 2001, 129.)

Tirlittan uskoo olevansa taivaan isän lempilapsi, hänen erityisessä suojeluksessaan. Toisaalta hän rähisee ja kiukuttelee Jumalalle kuin lapsi vanhemmalleen väsyneenä, surullisena ja turhautuneena ollessaan, mutta pyytää pian sanojaan anteeksi. Tirlittan muistaa myös aina kiittää taivaan isää matkalle saapuneista harvoista ilonaiheista. Kerran, kun Tirlittan oli potkittu ulos kirkosta ja hän on erityisen surullisena, keskustelu herran kanssa ei ole pelkkää monologia vaan:

Voi rakas taivaallinen isä, suo anteeksi, mutta minä tulin ihan hassuksi, kun veisattiin. -- Onkohan minusta enää mihinkään. Minä en ole varmaankaan edes kirkonrotan arvoinen. Vai olenko, isä?

Varmaan tapahtui jotain sellaista, että taivaallinen isä näki lapsensa pahan mielen ja vilpittömän nöyrytyksen. Tirlittanin hämminki oman mahdolluutensa tähden oli liikuttavampaa ja puhtaampaa kuin mikään katumus. Ja tapahtui, että Tirlittan Tirlittan kuuli matalan äänen kuiskaavan syvästä hiljaisuudesta:

-lapseni...!

Ja tässä yhdessä ainoassa sanassa oli hellyyttä ja rakkautta enemmän kuin sitä on kaikissa ihmisydämissä yhteensä. (Paloheimo 1957, 79.)

6.2 Vaikeuksien kautta voittoon

Orpotytön matka tapahtuu viljan kypsymisen aikaan elokuussa. Vaikka nykylapsesta voi tuntua huimalta, että Tirlittan nukkui taivasalla ja kulki yöpaidassaan, voi tilanne tuntua vuodenajan lämmön puolesta todelliselta. Tapahtuma-aikaa tärkeämpää on kuitenkin se, millaisia ihmisiä Tirlittan matkallaan kohtaa ja miten hän selviää ihmisten sydämettömyydestä. Toisaalta ihmisten hyvyttä ja ystävällisyyttä on tytön ja hänen herkästi itkua tuher-tavan sydämensä vaikea kestää. Tällaisia ihmisiä ovat esimerkiksi iso poliisi, joka katsoo

hellästi ja auttaa Tirlittania karkaamaan vankilasta tai maatalon isäntä, joka tahtoo ruokkia ja pukea tyttöparan.

Paloheimon lämpimään huumoriin tulee tummaa sävyä, kun pellon emäntä potkii Tirlittanin ulos talostaan tai suntio paiskaa käskystä lapsukaisen soittelemasta kirkosta. Vaikka hullunkuriset tilanteet saattavat naurattavat lukijaa, hän ei voi olla huomaamatta, miten kirjailija kuitenkin haluaa arvostella joidenkin aikuisten itsekkyyttä, omahyväisyyttä ja sovinaisuutta. (Karjalainen 2005, 57.) Kirjailija ei selvästi halua paapoa lasta höttöiseen pumpliin, jossa on topeliaaniseen tyyliin suloinen harmonia. Sitä vastoin, esitellään melko karrikoidustikin ihmismielen synkkiä puolia.

Kirjan puolivälin tienoilla Tirlittan tapaa ensimmäisen ystävällisen naishahmon. Hän pestautuu sairaan ja kummallisen rouvan piikatyöksi, ja polttaa hänen talonsa. Talon polttaminen onkin erinomainen sattumus, sillä se parannuttaa rouvan kummallisesta taudista. Kun rouva Luuvalon huvila palaa ja rouva pikkupiikoineen joutuu pakenemaan kohti kaupunkia, Tirlittan on valinnan edessä. Rouvan tie soisi hänelle välittömästi yltäkylläisyyttä ja onnea. Tirlittan valitsee kuitenkin oman tiensä ja eroaa rouvasta.

Tirlittan tunsu liitelevänsä taivaassa. Rannekello ja kauniita vaatteita. Voi, hän oli löytänyt ihanan rouvan. Ja mikä suurenmoisinta, rouva oli sanonut häntä isoksi työksi. - - Mutta minä en voi tulla siihen kaupunkiin, sillä se on minun kurkussani sellainen pala joka ei mene alas. Minä en koskaan tule sinnepäin. Siellä on se kanava ja kaikki minun kotini lattiapalkit sikin sokin. - - Tirlittan niiasi nopeasti ja lähti onnettomana juoksemaan pois päin. Tienmutkan takana hän pysähtyi ja jäi haikeana katselemaan taakseen. Hän oli löytänyt onnen, hyvän ihmisen. (Paloheimo 1957, 68-69.)

Kirja on selvä kehityskertomus. Ensin Tirlittan etsii kiihkeästi rakkautta, josta hän kokee usein jääneensä paitsi. Aluksi Tirlittan pitää myös asunaan yöpukua, joka oli nurin perin. Kun Tirlittan pukee yöpukunsa pesun jälkeen oikein päin ylleen, paidassa lukee nattilriTsanen tilalla Tirlittan. ”Hänen unipukunsa oli oikeinpäin ja hän itse sen sisällä samalla tavalla oikeinpäin.- - ja kas: heti hän tunsu kasvaneensa ja tullessa hivenen valmiimmaksi, lähes ihmiseksi.” Okariinonkin soitto kääntyi oikein päin. Samalla Tirlittan heittäytyi etsimästä enää mitään. Toisaalta hän kovetti itsensä, koska kodin ja rakkauden etsimisessä seu-

rasi vain mullistuksia, pettymystä ja itkua. Mutta toisaalta hän teki päätöksiä itsevarmasti ja tarmokkaasti.

Kirjan kaksi viimeistä lukua tapahtuvat sirkuksessa ja sairaalassa. Tirlittan häikäisee kaikki muut yltiöpäisillä taidoillaan ja hänet kiinnitetään Circus European lapsitähdeksi, sensaatioksi, Kultalinnuksi. Yhä vaan hurjenevien sirkustemppujen huipennukseksi Kultalintu pudottautuu feenixlinnun lailla pois nuoralta, kohti hahmoa, joka vaikuttaa hänen isältään. Tirlittan loukkaantuu vakavasti, mutta nousee henkiin tuhkasta. Sairaalassa pahoin loukkaantunut Tirlittan lopulta oivaltaa, miten paljon häntä rakastetaan. Tarina saavuttaa onnellisen lopun.

Tirlittanin pelastaa se, että hänellä on puhdas lapsenusko ja luottamus siihen, että kaikki kääntyy lopulta parhain päin. Tirlittan edustaa lapsen kaikkivoipaisuutta aikuiseen verrattuna, mielikuvituksen ihmeitä tekevää vaikutusta ja vankkaa luottamista tulevaisuuteen. (Orlov 2003, 173.) Yltiöpäinen, kaikkivoipa lapsihahmo, joka käyttäytyy estottomasti ja valttomasti vahvistaa lasta oman itsensä löytämisessä.

6.3 Voimaannuttavat tyttöahmot

Karkean komiikan sankaritar on ruotsalaisen Astrid Lindgrenin Peppi Pitkätossu, joka on estoton, väkivahva ja peloton. Lastenkirjallisuuden yleisiä konventioita on se, että Peppi elää ilman vanhempia. Peppi on vapaa ja kaikkivoipa. Hän leikki sanoilla ja tekee uudissanoja. Myös Huhtala ja Juntunen löytävät Tirlittanista yhtymäkohtia Peppiin: kummallakin heistä on hajonnut koti, tuttavallinen suhde Jumalaan, taipumus akrobatiaan ja tarkoituksenmukaisuusvalehtelu. Pepissä ja Tirlittanissa paljastuu yhteisön perimmäinen tarkoitus: poliisi, vankila, lastenkoti eivät ole lapsen huolenpitoa vaan yhdenmukaiseen kuriin pakkotamisesta ja kontrollista. (Huhtala & Juntunen 2004, 108.)

Peppi eroaa kuitenkin ratkaisevasti Tirlittanista siinä, että Peppi ei koe ikävää ja selviytyy vastoinkäymisistä huolettomasti. Peppi on läpensä huoleton eikä huomaa nurjia puolia itsestään. Tirlittanin elämää varjostaa alkuun myös aineellinen tyhjyys, kodittomuus ihan fyysisestikin. Hän kulkee tunneskaalassaan äärilaidasta toiseen, epätoivon reunamilta pian kuitenkin päättäväiseen katseeseen kohti tulevaa. Hän itkee ja rähisee uhmaikäisen lapsen

tavoin, mutta samalla toivoo kasvavansa isoksi, oikeaksi ihmiseksi. Molemmissa hahmoissa on paljon hassuttelun hurmaavuutta, ”pituutta vähemmän kuin ymmärrystä ja ymmärrystä liikaakin” sekä napakkaa nenäkkyyttä.

Nämä tyttöhahmot antavat lukijalleen kuvan aktiivisesta, rohkeasta ja määrätietoisesta tytöstä, joka ei alistu vaikeuksienkaan edessä. Lapsi löytää syvältä itsestään piileviä ominaisuuksia, taitoja ja kykyjä, jota kerran oivallettuna saavat siivet ja antavat elämään. Perinteisestä sukupuolinäkemyksestä poiketen tyttö ei ole rauhallinen taustahahmo vaan herkkyydestään huolimatta aktiivinen toimija.

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 Muistot lapsuuden lukukokemuksesta

Jo ennen varsinaista kirjallisuuspiirin analysointeja pyysin tutkimukseen osallistuvilta muistoja Oiva Paloheimon Tirlittanin lukukokemuksista. Neljästätoista henkilöstä seitsemän kirjoitti minulle, mitä muistavat teoksesta ja lukukokemuksesta. Kokosin näistä muistoista kategoriat, jotka kuvaavat lukemisen merkityksiä lapsuusaikana. On toki huomioitava se, että ihmisen muisti on valikoiva, joten analyysin jaottelut eivät luotaa suoraan siihen, miten itse lapsi kokisi teoksen. Aikuinen osaa kuitenkin vajaavasta muistikokemuksestaan huolimatta käsitteellistää kokemuksensa tarkemmin kuin lapsi.

Kirjoitan tässä luvussa lukijasta, vaikka tutkittava henkilö onkin lapsuudessaan mahdollisesti kuunnellut tarinan lukemisen sijaan. Pidän kiinni siitä kirjaustavasta, millä jaottelin kirjallisuuspiiriin osallistujat alun perin. Seuraavassa alaluvussa käsitelen heidän tulkintojaan lukijoina ja kirjoittajina.

7.1.1 Ihaileva suhtautuminen

Yleisin muisto lapsuuden lukukokemuksesta oli lukijan ihaileva suhtautuminen Tirlittaniin. Kirjoittajat pitivät Tirlittanin tarinaa huikeana uskalluksen osoituksena ja samalla hauskana satuna.

Hämmästyttävä rohkeus

Tirlittania pidettiin erityisen rohkeana tyttönä. Hän uskalsi puhua aikuisille suorasukaisesti eikä pelännyt poliisia vaan kietoi hänet suorastaan pikkusormensa ympärille. Lukijat pitivät erityisenä sitä, että lapsi uskalsi liikkua yksin ympäri pitäjää ja hän nukkuikin milloin missäkin. Moni heistä totesikin, että he toivoivat aikanaan olevansa yhtä rohkeita kuin Tirlittan. Pelottomuus on nähty usein poikien luonteenpiirteenä ja teos antoi uskoa siihen, että myös tyttö voi olla urhea ja vallaton. Lukemisen merkitys oli siis jopa voimaannuttava.

Pikkusena sitä oli hiljainen ja arka varsinkin, jos joku vieras aikuinen puhutteli. Sitä tuskin uskalsi puhua kuiskausta kovempaa. Tirlittan vaikutti aika rämäpäiseltä, kun varasteli ja valehtelikin. (Kirjoittaja 3)

Niin se Tirlittan lähti vaan hajalle menneestä talosta kävelemään. Itse olisin varmasti vaan itkeä nyyhöttänyt ojan penkalla ja odottanut, että joku tulee minut hakemaan. - - Sitten se vaan laittoi nukkumaan yksin jonnekin metsään ilman makuupussia ja telttaa. Minä koitin joskus kesällä nukkua serkkujen kanssa teltassa pihalla ja loppuillasta olin tullut kuitenkin sisälle. Lapsena sitä mielti, kuinkahan kylmä sillä oli ja sääsketkin syövät ja karhukin voi tulla. (Kirjoittaja 7)

Rohkeuteen liittyi lukijoiden mielestä myös tyhmänrohkeutta, kun Tirlittan varastaa torimuijalta. Varastamista seuraa heti vankila. Jo lapsi ymmärsi, ettei tyttö oikeasti joudu hirsi-puuhun, kun poliisikin on niin kiltti. Tästä tapahtumasta voidaan kuitenkin löytää merkitystä moraalien opettajana. Varastamisen lopputulos on vankila.

Ylimaallinen taituruus

Lukijoita hämmästytti lapsuuden lukukokemuksessa rohkeuden lisäksi Tirlittanin kyvyt: Tirlittan karkasi noin vain vankilasta ja sirkuksessakin hän oli huippuampuja ja trapetsitaitelija. Jälleen lukijat vertasivat Tirlittania itseensä ja he kokivat jopa hienoista alemmuudentunnetta suhteessa Tirlittanin taitoihin. Ne kirjoittajat, jotka olivat lukeneet teoksen kouluikäisenä, osasivat suhteuttaa asian todellisuuteen. He eivät ihan täysin uskoneet, että Tirlittan voisi olla niin taitava ja päästä tuosta vaan sirkuksen pääesiintyjäksi.

Mitä kaikkea se osaskaan? Voltteja, taikatemppuja, ampumista? Jotakin aika huikeeta kuitenkin. (Kertoja 7)

7.1.2 Pelko kohtaa surun

Jakobsenin, Jäppisen, Tarkkosen ja Vaijärven (1995, 3) mukaan lapsen elämään liittyvien vaikeiden asioiden käsittelyssä satujen ja tarinoiden kertominen on turvallinen keino käsitellä asioita yhdessä lapsen kanssa. Kriisin ja menetyksen kohdatessa perhettä tarinat voivat tarjota lohdutusta ja apua, saduissakin käsitellään usein erilaisia kriisejä. Niiden avulla

lapsi voi ymmärtää paremmin omaa sisäistä maailmaansa. Saduissa yleensä kohdataan, eletään läpi ja voitetaan vaikeudet. Tässä piilee satujen auttava, kasvattava ja parantava voima. Lapsi voi kokea samaistuvansa tarinan päähenkilöön ja näin saada uskoa ja toivoa omasta selviytymisestään.

Vaijärven (1995, 14–16) mukaan lapsen kriiseihin suhtautuminen on kirjojen puitteissa muuttunut. Aikaisemmin lasta haluttiin suojella surulta ja kaikelta mahdolliselta tuskan kokemiselta, näin ollen elämään kuuluvien kriisien kuvauksia vältettiin kirjallisuudessa. 1970-luvun alussa kirjailijat pitivät kuolemaa ja sukupuolisuuutta niin arkoina aiheina, ettei niitä ollut hyvä käsitellä lastenkirjoissa.

Ihmisen sisäiset prosessit on saduissa ikään kuin käännetty visuaalisiksi kielikuviksi. Saduissa kuvaillaan Ojasen (1980) mielestä toiminnan avulla mielen tiloja, erityisesti ihmismielen ristiriitatilanteita. Lapsen tunne-elämän kannalta sadut ja mielikuviitusleikki täyttävät samoja tehtäviä kuin aikuisten unet. Ilmaisevathan ne asiat symbolikielellä. Sadut kasvattavat lapsen empatiakykyä eli kykyä elää toisen kohtalot ominaan, liikuttua toisen ihmisen onnen ja onnettomuuden hetkistä. *Tirlittan* sopii erinomaisesti empatiakyvyn kasvattamiseen, sillä pieni, yksinäinen ressurkki jatkaa sinnikkäästi matkaansa lukuisista vastoinkäymisistä huolimatta. Tarinassa esiintyvät sympaattiset hahmot, jotka auttavat tyttöä, ovat lukijan mieleen.

Varhaislapsuuden pelottavin asia lapselle on vanhemmista eroon joutumisen vaara, jääminen yksin, pimeään ja hylätyksi. Mielikuviuksessa lapsi voi kohdata pelot omilla ehdoillaan ja selviytyä voittajana. Kertomalla häpeästä, vihasta ja vääryydestä sadut harjoittavat lasta tuntemaan hankaliakin tunteita. Suurimpia tabuaihteita ovat satujen kuolema-aiheet. Satumaailmassa suru ja kuolema tarkoittavat usein vain väliaikaista odotusta, jota seuraa ratkaisujen sarja kohti suurempaa kasvua. Takertuminen suruun saisi kehityksen juuttuman paikoilleen. Menettämällä jotakin ja kokemalla tyhjyyden ja yksinäisyyden voi kasvamalla muuttua. (Ojanen 1980, 21–24, 32.) Myös *Tirlittan* kokee uudelleensyntymisen ihmeen jopa raamatulliseen tapaan:

- Jääkö lapsi henkiin, tohtori? kysyi tummahiuksinen hoitajatar - -
 - Tuskin, vastasi lääkäri alakuloisesti, sitä emme voi tietää, elämä ja kuolema eivät ole ihmisen vallassa. Terveet ihmiset luulevat, että elämä oli si heidän omassa vallassaan. Ei ole. Kuinka siis surkeasti ruhjoutuneen lapsi paran elämä olisi ihmisen vallassa. Kas niin, tässä tämä pieni mytty nyt on, heikko elämänpäivinä mytyn sisässä. Vieköö lapsi valoiseen kulma huoneeseen. Hänen luonaan on valvottava ehdottomasti yötä päivää. Ilmoittakaan minulle heti, jos jotakin erikoista tapahtuu.
 Tirlittan vietiin valkoiseen huoneeseen, ja valkoiset naiset valvoivat vuorotellen hänen kuolemaansa. Sillä Tirlittan oli oikeastaan nyt kuollut. Hän oli tiedoton, tajuton, poissa tästä kummallisesta maailmasta, ihmisen ihmemaasta. Hän oli poissa seitsemän päivää ja seitsemän yötä.
 -- Seitsemän päivää ja seitsemän yötä jaksoi kuolema pitää kättään Tirlittanin sydämen päällä. Sitten sen täytyi mennä pois, se ei jaksanut. Tai vaallisen hellyyden läsnäolo mursi sen voimat ja se poistui valkoisesta kulmahuoneesta painunein päin. Ja kuka tietää, vaikka se syvimmissä silmissään olisi ollut tappiostaan salaisesti hyvillään. (Paloheimo 1957, 100-101.)

Lapsilukijakaan ei voi olla huomaamatta, että teos on huumorin lisäksi surullinen. Moni kirjoittaja muistelee, että olisi kovasti halunnut lohduttaa surullista, eksynyttä tyttöä ja auttaa häntä. Pelko on Heikkilä-Halttusen (2011) mukaan ihmistä hengissä pitävä vaistonvarainen tunne, joka on etenkin ihmisen varhaishistoriassa ollut erityisen tärkeä varoittaessa uhkaavasta vaarasta ja valmistellessaan ihmistä pakenemaan. Myöhemmin sivilisaation kehittymisen myötä fyysisen, konkreettisesti ihmishenkeä uhkaavan pelon rinnalle on tullut myös psyykinen, ahdistava pelko monine ilmenemismuotoineen. Lapsuuden pelkoihin suhtaudutaan usein vähättelevästi: niitä pidetään lyhytkestoisina ja väliaikaisina, eikä niiden uskota haittaavan lapsen normaalikehitystä. Lapsen pelot ovat yleensä jopa tarpeellisia hänen kehitykselleen, mutta liiallisina ne voivat estää lapsen tutustumista maailmaan, tehdä luottamuksen toisiin ihmisiin vaikeaksi, vaikeuttaa oppimista, heikentää keskittymiskykyä. Lastenkirjallisuus antaa lapselle mahdollisuuden pelätä turvallisesti ja lastenkirjojen avulla lapsi voi etsiä rajojaan (Heikkilä-Halttunen 2011) Perheen menettäminen ja yksin jääminen on lapselle vakava kriisin paikka ja normaalielämässä lapsi voi lamaantua niin suuresta, äkkinäisestä stressistä. Toisaalta Tirlittanin käytös on myös niin huoletonkin, ettei hänen koeta vielä oikein ymmärtävän, kuinka pahasti hänen asiansa ovat.

Tapaus nenäliina

Tilittanilla oli erityislaatuinen taipumus. Hänen sydämensä itki niin, että se tarvitsi nenäliinoja kuivatakseen surunsa. Nenäliinoja kuluikin välillä paljon. Lapsilukija pohti asiaa ensiksi konkreettisesti: Miten Tirlittan käytti kangasnenäliinaa, kun hän olisi voinut käyttää kertakäyttöistä? Nykyajan lapset eivät tiedä, ettei talouspapereita ja paperinenäliinoja vielä ollut 50-luvulla olemassakaan. Teoksessa lukija pääsee siis tutustumaan entisajan elämään ja sen tapoihin. Eräät päättelivät, että nenäliinat eivät oikeasti kadonneet sydämeen vaan Tirlittan ei vaan kehdannut näyttää lukijoillekaan, kuinka surullinen ja lohduton oikeasti oli.

Mun mielestä se nenäliinäjuttu oli aika hassu. Joskus kokeilin lapsena syödä paperia, kun sisko yllytti, eikä siitä tullut mitään. Mietinkin, että miten ihmeessä se Tirlittan sen nenäliinan olisi edes saanut sydämeen. (Kirjoittaja ja 2)

Kyllä kaikilla itkettäis, jos perhe olis kadonnut kuin tuhka tuuleen. En minä ainakaan olis pystynyt nielemään kyyneleitä. (Kirjoittaja 5)

Perhe kadoksissa

Kirjoittajat muistelivat, että Tirlittan etsi kirjassa perheenjäseniään. Muita syitä lukijat eivät lapsuudestaan osanneet mielestään tarinan teemalle tulkita. Yksi heistä oli tuntenut valtavaa myötätuntoa Tirlittania kohtaan, mutta samalla kiitellyt, että hänellä on onneksi perhe kasassa eikä hän ole yksin. Toinen muisteli aikaa lapsuudestaan, kun hänen isänsä ajoi autokolarin ja kuoli. Silloin hän jäi ilman isää ja oli valtavan ikävissään pitkään. Tirlittanin kokemus kosketti erityisellä tavalla häntä, mutta hänkin oli onnellinen, että hänellä on sentään äiti vielä.

Eihän siinä ajassa isän kuoleman jälkeen ollut mitään iloista ja hilpeää. Oi keestaan sitä kulki sumussa vaan. - - Äiti vaan piteli sylissä ja tädit hössötivät ympärillä. Se oli toki mukavaa, ettei kukaan jättänyt hetkeksikään yksin. Tirlittan oli aivan yksin. (Kirjoittaja 1)

Jännityksen jälkeen onnellinen loppu

Kirjoittajat osasivat odottaa tarinan onnellista loppuhuipennusta, vaikka jännitys tiivistyi niin pelottavalla tavalla kirjan loppuosassa. He perustelivat sitä sillä, etteivät sadut ole ennenkään loppuneet ihan surkeasti. Moni ajatteli, että Tirlittan kuitenkin kuolee. Lapsen ei anneta kuolla ihan vaan siitä syystä, että lapsilukijalle ei tulisi paha mieli. Tapahtumat oli kuitenkin kerrottu niin dramaattisen synkeästi, että lukijalle nousi pala kurkkuun.

Eihän sellaista tarinaa olisi tehty lastenkirjaksi, jos siinä olisi päähenkilö kuollut. Kyllä mä varmasti tiesin, että Tirlittan toipuu siitä putoamisesta ja löytää taas perheensä. (Kirjoittaja 6)

Kirjallisuuspiirin jäsenten lapsuuden lukukokemukset Tirlittan-teoksesta olivat melko yhteisiä. Lapsuudessa koetut merkitykset jakautuivat ihailuun sekä surulliseen pelkoon. Tirlittanin rohkea ja taitava persoona sai lukijoissa aikaan niin ilon, esikuvamaisen rooli-ihannoinnin muotoja, voimaannuttavaa ylpeyttä, samaistumiskokemuksia ja hieman myös kauteutta. Lapsi sadun kuuntelijana sai oppia myös entisajan elämästä ja tavoista. Samaistumisen lisäksi hahmosta löydettiin myös omaa itseä erottelevia piirteitä. Toisaalta Tirlittan sai aikaan myötätuntoa ja auttamisenhalua. Samalla kirjoittajat kokivat onnentunnetta omasta tilanteestaan. Tulkinnat lähtivät kokijasta itsestään käsin eli Tirlittania peilattiin etenkin omaan itseensä.

7.2 Aikuiset teoksen merkityksen analysoijina

Toisin kuin lapsuuden lukukokemusten aikuisen tulkitsemat kokemukset olivat monisyisempiä, sillä kirjallisuuspiirin jäsenet kävivät keskinäistä keskustelua kirjan herättämistä teemoista. Jokainen esitteli oman näkemyksensä asiaan ja kommentoi toisten kirjoittajien analyysyjä. Aikuiset lukijoina kiinnittivät huomiota selvästi erilaisiin asioihin teoksessa kuin lapsilukijat. Leimallisimpana erona pidän kriittistä suhtautumista Tirlittanin hahmoon lapsenomaisen ihailun vastapainona. Aikuinen lukija koki toki myötätuntoa lapsesta kriisin keskellä, mutta muunsi sen koskemaan joko nykypäivän reaalielämän ongelmia lapsiper-

heessä tai sodanjälkeisen hämmennyksen tilan aikaa. Kirjan teemat yhdistettiin keskustelussa siis voimakkaasti sadun ulkopuoliseen todellisuuteen.

Lasten- ja nuortenkirjallisuus heijastaa aina sitä yhteiskunnallista ja kulttuurista ajankoh-
taa, jona se on kirjoitettu. Sotavuosien kriisiaikoina lastenkirjat olivat lapsille usein väylä
pois reaalityodellisuudesta, eräänlaista kirjallista eskapismia. Opettavaisten tavoitteiden ti-
lalta lastenkirjallisuudelle annettiin silloin lupa ensisijaisesti hauskuttaa ja viihdyttää lasta.
(Heikkilä-Halttunen 2011, 30, 41.) Sodanjälkeisen Suomen aikakausi niin yhteiskuntana
kuin yksityisinä kokemuksina näkyy vääjäämättä Tirlittanissa. Siinä käydään läpi myös
maaltamuuton ja kaupungistumisen teemoja, kun maaseutu esitetään siinä vehreänä ja tur-
vallisena ympäristönä. Maaseutu tarjoaa nukkumapaikan vaikka puun katveesta sammalten
päältä, mutta kaupunkiympäristö on karu ja kolkko. Ihmisten persoonallisuutta ei ole kui-
tenkaan eroteltu sen mukaan, asuvatko he maalla vai kaupungissa.

7.2.2 Tirlittan surullisen hahmon ritarina

Kirjallisuuden turmelevasta vaikutuksesta löytyy kaunokirjallisuuden merkkiteoksista eräs
erinomainen esimerkki: Miguel de Cervantes Saavedran *Don Quijotessa* päähenkilö syöksyy
turmiosta toiseen ahmittuaan liikaa kirjoja. Kirjojen lukeminen tekee tämän tulkinnan mukaan
ihmiset vain onnettomiksi ja alakuloisiksi. Eräs kirjallisuuspiirimme jäsen vertasi Tirlittania
Cervantesin klassikon surullisen hahmon ritariin, joka joutuu monta kertaa pettymään, eikä
aina edes ymmärrä sitä, uskoo itsestään liikoja eikä kuitenkaan suostu lannistumaan. Lukija
seuraa sivusta jopa kauhistuneena, mihin päähenkilö on seuraavaksi itsensä pistämässä.

Kirjoittajat kokivat, että heillä on kuitenkin myös paljon opittavaa Tirlittanista. Hänen perään-
antamattomuutensa vaikeuksien edessä ja vaatimattomat elinolot ovat meille yltäkylläisessä
nyky-yhteiskunnassa eläville eräällä tavalla opetus.

Suuria luuloja itsestä

Moni koki Tirlittanin hurmaavana, mutta omapäisenä lapsena. Toisin kuin lapsuuden luku-
kokemuksissa, aikuiset vertasivat Tirlittania esimerkiksi omaan lapseensa ja hänen persoo-

nallisuuspiirteisiin. Muutamaa lukijaa ärsytti suunnattomasti kaksi seikkaa: Tirlittanin kauneutta toistettiin läpi teoksen ja erityinen jumalasuhte nähtiin pikemmin naiivina pöyhkeilynä kuin aitona henkisyysnä. Toisaalta puolustajiakin löytyi. Tirlittania pidettiin herttaisena ja oman arvonsa tuntevana tyttönä, jota ei helposti alisteta.

Miksi siinä toistettiin kaiken aikaa sitä, että Tirlittan on niin kaunis. Vaaleat hiukset oikein kruunasivat sen kauneuskäsityksen. Mitä sitten, jos Tirlittan olisikin ollut ihan tavallinen tyttö? Eikö lukija olisi ihastunut häneen niin paljon. (Kirjoittaja 11)

Kyllähän Tirlittanista löytyy paljon samaa kuin meidän Maisasta. Uskaltaa kyllä puhua läpiä päähänsä, jos kokee niin pääsevänsä pois pätkästä. Pieni ja pippurinenkin on eikä hevillä näytä oudoille ihmisille tunteitansa. (Kirjoittaja 14)

Ongelmalähtöisen tarkastelutavan vastaisesti kirjoittajat näkivät teoksessa myös topeliaanista pohjaa. Lapsi oli kaunis ja älykäs sekä hänen olemuksessaan oli ikävästä tilanteesta huolimatta pääsääntöisesti huolettomuutta. Lapsi ei itse tiennyt, kuinka ikävästi hänen asiansa olivatkaan. Kirjailija oli ikään kuin halunnut säästää lasta, vaikka lukija näkikin todellisuuden synkempänä. Toisaalta lukija osasi odottaa perinteiden sadun mukaista onnellisen loppuun sekä päähenkilön sisäistä kasvua kuvaavan kehityskertomuksen.

Kaikille avoin sisin

Lukijoina me näemme Tirlittanin sisäisen maailman raa'an avoimena. Kukaan ei pääse meidän sisimpäämme niin syvästi: ei kuule ajatuksiamme, näe syvimpiä salaisuuksiamme eikä tunne arpiamme. Tämä teema koettiin kirjallisuuspiirissä yhdeksi suorastaan riipaisevimmaksikin myös lukijan kannalta. Se kosketti ja jätti pohtimaan pidemmäksi aikaa teoksen lukemisen jälkeen. Me lukijat näimme Tirlittanista suorastaan liikaa, jolloin hänelle ei jäänyt enää mitään yksityistä.

Rita Felski (2003) kirjoittaakin lumoutumisesta ja järkyttymisestä, jonka hän liittyy kirjallisuuden taitoon häiritä ja kyseenalaistaa tottumuksiamme sekä asettaa meidät vastatusten odottamattoman ja oudon kanssa. Kirjallisuuden kykyä on pidetty jopa vaarallisen taikavoimaisena. Lukija joutuu ikään kuin sanojen vallan viettelemäksi, joten hän menettää ky-

kynä tehdä eroa arjen ja mielikuvituksen välillä. Felski haluaa kuitenkin torjua käsitykset passiivisesta tekstille antautuvasta lukijasta. Lukeminenhan vaatii osallistumista, vuorovaikutusta tekstin kanssa. Hänen mukaansa lumoutuminen, lukemiselle antautumista, tärkeänä, sillä lukija pääsee arjesta toiseen todellisuuteen. Felski pohtiikin hetkeä, jolloin lukija äkillisesti tuntee tulevansa testin puhuttelemaksi ja löytää itsestään kirjan kuvaaman toisen kautta, joko häneen samaistuen tai eroa tehden. Parhaimmillaan lukeminen auttaa näkemään itsensä tavallaan kuin ulkoapäin, uudessa valossa tai uudelleen. Se kykenee vahvistamaan lukijan tunnetta siitä, ettei hän ole täysin yksin vaan muutkin voivat tuntea ja kokea samoin. Näin se voi lieventää lukijan pelkoa siitä, että hän olisi näkymätön.

Näkymättömyyden pelon tulkinta käänteisesti on juuri sitä, että onkin liian näkyvä ja avoin.

Jos tässä ajattelee vähän jännästi tätä niin, eihän se Tirlittan eräällä tavalla itse valinnut olla kaikille näkyvä kuin joku BB-julkkis. Minulla toisaalta ihan harmittaa, kun tiedän hänestä niin paljon. Itse olen niin sulkeutunut, että olis kauheaa, jos mun ajatuksia riepoteltais kirjan sivuilla. (Kirjoittaja 12)

Traumoja

Viimeaikaisten tutkimusten mukaan neljännes tai peräti kolmannes pohjoismaiden lapsista ei voi hyvin. Pahoinvoinnin tärkeinä mittareina ovat lasten saama riittämätön perushoiva ja lasten kielteinen käsitys itsestään. Väitetään, että lasten pahoinvointi on alistettu yhteiskunnan arvomaailman, työelämän hektisyyden, palvelurakenteisiin, vanhempien hyvinvointiin ja kasvatuskäytäntöihin. Yhdeksi tärkeimmistä lasten turvattomuutta lisäävistä seikoista on yhteisöllisyyden katoaminen: lapsen lähellä on entistä vähemmän tuttuja ja turvallisia aikuisia. (Heikkilä-Halttunen 2011.)

Moni kirjallisuuspiirin jäsenistä liitti nyky-yhteiskunnan perhe-elämän ongelmat teoksen teemoihin. Tirlittan joutuu orvoksi heti kirjan ensimmäisellä sivulla. Koska aikuislukija kokee äkillisen talon pirstoutumisen ja perheenjäsenten lentelyn taivaan tuuliin lähtökohtaisesti epärealistisena, hän tulkitsee orpouden toisella tapaa. Tirlittan on lukijoiden tulkintojen mukaan kokenut yksinäisyyttä perheessä jo pidemmän aikaa. Kenelläkään ei ole ollut hänelle aikaa eikä kukaan ole oikein kiinnostunut hänestä. Kun tähän liittää tiedon kirjailija

Oiva Paloheimon erosta kirjan kirjoittamisen aikoihin, moni lukija päätyy kuvaamaan Tirlittania avioeroperheen lapsena. Vanhempien välinen välirikko on mahdollisesti väsyttänyt aikuiset niin, ettei heillä ole aikaa lapselle. Avioero on ollut aikoinaan myös niin suuri häpeä, että siitä ei ole puhuttu lapsillekaan mitään. Lapsi on hämmennyksen tilassa. Teoksessa ei suoraan ilmaista lopussakaan, miksi isä ei palaa takaisin perheensä pariin. Asia häivytetään puhumattomuudella.

Nykyajan perhesuhteisiin liittyy monia paradokseja: vaikka äidit synnyttävät ensimmäisen lapsensa keskimääräistä vanhempina ja isät osallistuvat enemmän lastenhoitoon sekä perheen aineellinen vauraus on lisääntynyt, pahoinvointi lisääntyy. Samaan aikaan vanhemmat elävät jatkuvan riittämättömyyden tunteen kanssa perhe- ja työelämän välillä. Monia pahoinvointiin liittyviä asioita tuodaan entistä herkemmin ainakin uutisotsikoihin. Esimerkiksi perheväkivalta, päihteet, insesti ja lapsiperheen taloudellinen ahdinko ovat yleisesti entistä tunnetumpia myös julkisesti. (Heikkilä-Halttunen 2011, 73.)

Entisajan aineellinen köyhyys, hitaampi elämänrytmi ja pienempi informaatiotulva eivät aina vaikutakaan niin surkeilta oloilta. Tirlittan elämänkriisin ympärillä ympäristö on rauhallinen. Tirlittan ei osaa pelätä nykyelämän vaaroja ja hän vaikuttaa sotkuisuudestaan huolimatta niin henkisesti puhtaalta. Nykylapset taas näkevät mediasta hyvin varhain aineistoa, joka on heille liian ahdistavaa.

Tirlittanin ulkopuolisuutta kuvataan orpouden lisäksi myös sillä, että sadussa ei ole muita lapsia, vaikka aikakausi onkin suurten ikäluokkien lapsirunsasta aikaa. Myös se, että Tirlittan viihtyy hyvin ihan itsekseenkin, tai Jumalansa kanssa, kertoo lukijoiden mukaan siitä, että hän on tottunut olemaan paljon yksin.

Nykyajan tilastotieto valaisee näkemystä. Noin 30 000 suomalaiselta lapselta hajoaa vuosittain vanhempien avioeron vuoksi ydinperhe ja kiusatuiksi joutuu jopa noin 9 % peruskouluikäisistä. Soili Poijulan mukaan jopa 2/3 suomalaisista kokee vähintään yhden trauman ennen 16:tta ikävuottaan. (Pojula 2007, 13.)

Yksi kirjallisuuspiirin jäsenistä tulkitsi Tirlittanin karanteen kotoaan päähänpiston tai suutumuksen takia. Hän ei ollut mahdollisesti saanut tarpeeksi huomiota muilta. Suomessa on

kirjoitettu muun muassa runsaasti lastenkirjoja aiheesta isomman sisaruksen mustasukkaisuudesta uuden perheenjäsenen syntymän jälkeen. Nykyisin kirjallisuudessa uskalletaan näyttää myös inhimillisiä kielteisiä tunteita. Kirjoissa päädytään lopulta eheyttävä loppuratkaisuun vaikka aiemmin isompi sisarus olisi halunnut palauttaa pikkoveljen takaisin sairaalaan tai laittaa roskiin. Tirlittanissa syyt perheen eroon joutumiseen ovat mystifioituja eikä nykyajan tyyliin arkipäiväistettyjä.

Lapsen kokemista menetyksistä suurin on läheisen perheenjäsenen kuolema. Kuoleman lisäksi lapsi voi kokea myös muunlaisia menetyksiä. Hän voi menettää päivittäisen yhteyden vanhempaansa tai perheenjäseniin avioeron tai huostaanoton vuoksi. Menetyksestä on kyse myös silloin, kun lapsen oma vakava sairastuminen tai tapaturmainen loukkaantuminen johtavat fyysiseen vammautumiseen. Myös silloin kun perhe muuttaa vieraille paikkakunnalle, lapsi menettää tutun ympäristönsä. Lemmikkieläimen kuolema on usein lapsen ensimmäinen suuri menetys, jonka avulla lapsi myös ikään kuin harjoittelee isompien kuolemien kohtaamista. (Poijula 2007, 94.)

Tirlittan kohtaa teoksessa kuoleman silmästä silmään. Kuolema on henkilöity hahmoksi, joka odottaa Tirlittania hänen sairaalavuoteensa vierellä. Lopulta kuolema kuitenkin luovuttaa ja jättää tytön henkiin. Jopa kuolema haluaa pelastaa tytön.

Kuoleman kuvauksella on lastenkirjallisuudessa pitkät perinteet. 1600–1700-luvulla lapsen ajateltiin kuolemansa ansiosta säästyvän synneiltä, mikä tavallaan oikeutti kuoleman esittämisen lapsen kannalta jopa myönteisenä asiana. Varsinkin romantiikan ajan kirjallisuus suosi kuvauksia hurskaista lapsista, jotka kokevat kauniin kuoleman ja pääsevät Jumalan valtakuntaan. Vielä 1800-luvun loppuun saakka kuolema kuvattiin luonnollisena, elämään kuuluvana arkisena asiana. Vasta eliniän pidentymisen ja lapsikuolleisuuden radikaalista vähentymisestä saakka aiheesta on tullut lastenkirjallisuudessa tabu. Kuoleman tabuluonne murtui vähitellen modernissa lastenkirjallisuudessa. Edustavimpana merkinä on Astrid Lindgrenin saturoomaani *Veljeni Leijonamieli* (suom. 1974). (Heikkilä-Halttunen 2011.)

Tirlittanissa ei missään tapauksessa ihannoida kuolemaan, vaan se tulkitaan lukupiirissä tarinan kliimaksin jälkeiseksi viimeiseksi jännitysvaiheeksi ennen onnellista loppuhuipennusta. Tirlittan on käynyt läpi kaikki hurjat kokemuksensa ja eheytyntyn niiden jälkeen ja

vuoksi. Toisin kuin kirjan analysointi lapsena, aikuisena kehityskulku tulkitaan symbolisemmin. Lukupiiriläisten tulkinta vastaa melko tarkkaan näkemystä, jonka mukaan Tirlittanin tarina voidaan tulkita henkilökohtaiseksi kehityskertomukseksi kodin piiristä kohti suurempaa itsenäisyyttä. Tirlittan hyväksyy uuden elämänvaiheensa, ottaa etäisyyden vanhempiinsa ja itsenäistyy kasvattaen samalla omia henkisiä voimavarojaan.

Kriisistä tulee vahvuus: Kaikki mikä ei tapa vahvistaa! Eikö niin? Tirlittan ylitti itsensä. Nenäliinatkin hän saa heittää menemään, sillä hän on jo lähempänä aikuisuutta ja uskaltaa näyttää kaikille mitä on. (Kirjoittaja 5)

7.2.2 Henkilögalleria

Kirjan eri sivuhenkilöt kirjoittivat kirjallisuuspiirissä monenlaisia pohdintoja. Perinteiseksi ajatellut miehen ja naiset roolit koettiin muuntuneen nurinpäin ja piirin jäsenet pohtivat kirjailijan tekemän persoonavalinnan taustoja. Tirlittanin perheen muut henkilöt kuvattiin yleensä etäisinä, sillä heistä ei juuri kerrottu kirjassa. Isä oli kuvattu kirjoittajien mukaan pelkäksi muistoksi tai haaveeksi.

Kylmät naiset

Kirjassa esiintyy kirjallisuuspiirin mukaan erityisen happamia naishahmoja. Torimuija ei ymmärrä pienen lapsen hätää ja nälkää. Hänessä ei ole äidillistä hellyyttä eikä huolenpidon tunnetta. Myös maamiehen vaimo kuvataan äkäisenä, itarana ja mustankipeänä naisena, joka ei suvaitse pientä tyttöä kotonaan. Kirjoittajat pohtivat, liittyivätkö kenties Paloheimon omat lapsuuskokemukset, etenkin äidittömyys naisten kuvauksiin teoksessa.

Näistä naisista poiketen esimerkiksi kiukkuiseksi ensin kuvattu luuvalorouva on mitä anteellain ja sydämellisin ihminen Tirlittania kohtaan. Hän antaa uskoa, että Tirlittanilla on ainakin yksi suojelija, jos vanhempia ei löydy.

Empaattiset miehet

Paloheimo on kuvannut miehet ystävällisiksi ja lasta ymmärtäviksi, empaattisiksi hahmoiksi. Sellaisiksi kasvattajiksi tai aikuishahmoiksi kirjallisuuspiirin jäsenet halusivat itsekintulla nähtävän. Niin poliisi kuin maanviljelijä pysähtyivät työnsä touhusta ja huomasivat pienen avuntarvitsijan. He olisivat varmaankin auttaneet Tirlittania vielä enemmän, jos se olisi ollut mahdollista. Miehet toimivat sadussa isähahmoina.

Aikuisten tulkinta satujen merkityksestä lukijalle pitää sisällään kaksi teemakokonaisuutta. Ensimmäisessä pohditaan Tirlittanin elämää, persoonaa ja hänen kokemiaan kriisejä ja toisessa perehdytään teoksen sukupuoliroolien persoonallisuustekijöihin. Aikuinen lukija ottaa moneen tarinassa esiintyvään seikkaan etäisyyttä järkeistämällä ne todellisuuden kanssa. Aikuinen myös provosoituu herkästi sadussa esiintyvistä henkilöistä sekä hakee selitystä sadun tapahtumille sadun ulkopuolisesta todellisuudesta käsin. Se ei kuitenkaan vaikuta siihen, ettei aikuinen voisi lumoutua tarinasta tai kiintyä tarinan päähenkilöön. Aikuinen kokee syvää empaattisuuden tunnetta etenkin intiimin elämän paljastuksista.

8 POHDINTA

Kirjalla on monta kilpailijaa joka porrasaskelmalla – houkuttelevampia, välkkyvämpiä, paukkuvampia. Toivo Pekkanen sanoo *Lapsuuteni* kirjassaan (1959): ”Mutta kaikkina iltoina minua odotti kotonani kirja, ja minä tunsin keinot, miten arkisen maailman portit suljettiin ja mielikuvituksen maailman portit avattiin.” Mietin monesti niin äitinä kuin opettajanimikin sitä, voiko kirjalla olla yhä yhtä suuri ja sykehdyttävä merkitys lapselle kuin mitä Pekkanen ja itse sen koin. Pystyykö kirja kilpailemaan mediatulvan ja muiden harrastusten keskellä lapsen ajasta? Entä mikä on se lumo, jonka vuoksi lapsi haluaa tarttua kirjaan? Kirja ei ole pelkästään viihdyke, pinnallinen ajanviete, vaan se antaa lukijalleen paljon muutakin.

Tutkielmassani halusin selvittää, miten eri keinoin satu vaikuttaa lukijaansa. Tutkin, millaisena kirjallisuuspiirin jäsenet muistavat kirjan lapsuudesta sekä millaisia teemoja he nostavat esiin satukokemuksestaan. Satujen merkitys ja niiden vaikutukset ovat hyvin laajoja. Ensiksikin lukija myötäelää pienen orpotyön elämäntilanteen. Satujen maailman kautta lukijalla on myös mahdollisuus ikään kuin hetkeksi siirtyä toiseen ajallisuuteen. Sadun maailmassa yhteiskunta on toisenlainen kuin nykyisin: kova työnteko, vaatimattomat asuinolot ja ruuan puute oli kansan tavallista elämää. Moni voi kokea arkiset pienet ongelmat vähäisiksi entisajan elon rinnalla. Tutkimuksessa tämä tuli esiin siinä, kuinka eri lukijat pohtivat mielenkiintoisiksi kokemiaan asioita: yksi mietti ajankuvaa, pula-aikaa ja toinen haki eroa kaupungistuminen-maaseutukehitykselle. Lukupiirissä ei jaeta vain kertomuksia vaan myös niiden herättämiä tunteita. Me emme vain tulkitse tekstejä erilaisesti, vaan erilaiset tekstit koskettavat lukijoita eri tavoin.

Lapsi sadun kokijana suhtautui teoksen päähenkilöön ihailevasti. Tirlittanin rohkeutta, kauneutta ja taitavuutta ihailtiin, jopa kadeldittiin. Toisaalta lapsi oli suruissaan, jopa kauhuissaan Tirlittanin puolesta, kun hänen perheensä oli kadoksissa. Häntä haluttiin auttaa. Satu tarjosi viihdykettä ja jännitystä hauskojen tapahtumien ja traagistenkin sattumien kautta. Se antoi myös samastumis- ja sijaiskokemuksia sekä muistutti yhteiskunnan moraalisäännöksistä. Jo lapsi sadun kokijana osasi odottaa onnellista loppua pelottavista vaiheista huolimatta, joten satukokemus ei ollut ahdistava. Tirlittan taivaltaa vaikeuksien kautta voittoon.

Onnistuneimmillaan satu tarjoaa lukijalleen mielikuvituksen lumoa ja mieltä kiehtovan seikkailun. Saduissa on myös syvempi taso, joka tarjoaa ajattelulle aineksia. Toisista huolehtiminen, erilaisuuden hyväksyminen, oman identiteetin löytyminen ja vastuu ympäristöstä voivat kehittyä satujen kautta. (Suojala 2001, 52.) Lapsi sadun vastaanottajana suhtautui hyvin tunnepitoisesti Tirlittanin elämään, joten sen merkitys oli syvällisempi kuin lyhytaikainen viihde-elämys.

Tirlittan vastaa mielestäni erityisellä tavalla Bettelheimin vaatimukseen sadun psykologisesta tehtävästä. Lapsi kohtaa elämän ongelmatilanteita sadun mielikuvitusmaailman kautta. Elämän varjopuolek tulevat totisesti kirjassa esille. Sadun ympäristössä ja tapahtumissa on paljon realistisia piirteitä, mutta lapsi pystyy erottamaan niistä sen, mikä on oikeasti mahdollista ja mikä ylikuonnollista. Lapsi saa kokea turvallisesti elämän ja ihmisyyden nurjia puolia sadun tarinan kautta. Lapsi, joka on kohdannut omassa elämässään kriisin, saa mahdollisesti lukukokemuksesta apua.

Lapsuuden satumuistojen lisäksi tutkin, millaisia merkityksiä kirjallisuuspiirin osallistujat antoivat kirjan teemoille aikuisina lukijoina. Aikuisen lukijat kykenivät analysoimaan sadun kehityskertomuksen psyykkiseltä kannalta. Sadun sankari, Tirlittan, lähtee rikkoutuneesta kodista orpona etsimään niin perhettään kuin omaa itseään. Matkan varrella hän kohtaa siis ulkoisia kuin sisäisiäkin uhkia, mutta selviytyy niistä. Tirlittan löytää itsensä, kasvaa monta askelta kohti itsenäisyyttä ja parempaa iteluottamusta. Aikuiset lukijat eivät olleet samalla tavalla ihastuneita päähenkilöön, vaan he jopa ärsyntyivät hänen nokkavuudestaan ja kauneuden korostamisesta. He suhtautuivat kuitenkin erittäin suojelevasti Tirlittania kohtaan. Etenkin se, että lukijat näkivät Tirlittan sisäisen maailman raa'an avoimena, kosketti kirjallisuuspiirin jäseniä. Lapsihahmon yksityisyyttä haluttiin suojella. Piiriläiset liittivät myös monia nykyajan yhteiskunnan perhe-elämän ongelmia teokseen. He pohtivat muun muassa Tirlittanin perheen tilaa, joka itse teoksessa häivytetään. Perheen muilla jäsenillä ei ollut näyttänyt olevan aikaa Tirlittanille enää pitkiin aikoihin. Toisaalta lukijat kokivat, että kirjassa kuvattu entisajan toisaalta aineellisen köyhyyden, mutta samalla rauhallisuuden yhteiskunta ei ollut niin surkeaa, mitä usein annetaan olettaa. He vertasivat sitä nykyajan hektiseen elämäntyyliin, jossa ei ehditä jäädä hetkeksikään paikoilleen.

Usein väitetään, että hyvän ja pahan kamppailu kertomuksessa auttavat lukijaa huomaamaan sen, että ystävällistä käytöstä arvostetaan ja ylimielisyyttä ja töykeyttä paheksutaan ja niistä rangaistaan. Lapset tarvitsevat vielä ohjeita ja esimerkkejä siitä, mikä on hyvän ja pahan ero. Saduissa ne esitetään monesti harmittavan mustavalkoisesti kuin joku voisi olla läpensä hyvä tai paha. Tirlittan ei lankea tähän vaan siitä löytyy myös paljon eri harmaan sävyjä. Aikuinen lukija peilaa sadun tapahtumia etenkin omaan arkeensa. Hän kokee, että kirja muistuttaa häntä tai jotakuta lähellä olevaa henkilöä. Se myös pysäyttää ajattelemaan sitä, millainen kasvattaja hän haluaisi olla. Etenkin teoksen kylmät naishahmot aiheuttivat naislukijoissa ärsytystä. Teos kirvoitti lukupiirin lukijoita myös pysähtymiseen nykyajan hektisessä elämäntyylissä. Ympärillämme voi olla joku, joka tarvitsee apuamme.

Lukupiirin jäsenet näkivät teoksessa runsaasti ongelmakeskeiseen lähestymistapaan liittyviä seikkoja, kuten teoksen kuvaukset orpoudesta, ihmisen kylmyydestä ja kohtalokkaasta ja melkein kuoleman vaatineesta onnettomuudesta. Topeliaanista herkkyyttä, rauhallisuutta ja kauneuttakin nähtiin esimerkiksi luontokuvauksessa. Tiivistin eri teorioista johdettuja teoksen merkityksiä neljään osioon. Teos voi kasvattaa, opettaa, antaa uskoa elämän kantamiseen ja toimia terapeuttina. Kaikkia näitä merkityksiä löytyi lukupiirin jäsenten tulkinnoista.

Tirlittan-teoksen merkitys suomalaisessa kirjallisuudessa ja kulttuurielämässä on mittava. Samaa nimeä kantaa Suomen Kirjailijaliiton jakama Tirlittan-palkinto, joka myönnetään uudistavasta, yllättävästä tai muuten merkittävästä lasten- ja nuortenkirjasta. (Karjalainen 2005, 59.) Tirlittan on toiminut myös lukemattomien dramatisointien lähtökohtana. Sen pohjalta on toteutettu muun muassa lasten teatteria ja kuunnelmia. Tämän kaunokirjallisen teoksen tutkiminen onkin mielestäni aiheellista. Lastenkirjallisuuden tutkimus on viimeimpänä 20 vuotena lisääntynyt, mutta silti se on vasta alkutaipaleellaan. Moni klassikko-teos ansaitsisi oman tutkimuksensa.

Aiheen jatkotutkimusideoita on virinnyt useita. Sadun merkitystä on tutkittu esimerkiksi kielikuviin perustuvilla teorioilla. Merkityksen lähtökohtana on pidetty vertauskuvaa eli metaforaa. Elävillä, toimivilla metaforilla ei ole yhteistä merkitystä vaan metaforaan sisältyy paljon luovaa voimaa. Tirlittan-teosta olisi mielenkiintoista tutkia sen merkitysten metaforien kautta. Teoshan sisältää runsaasti muun muassa personifikaatiota. Toisaalta yksi

tutkimusaihe, jota sivusin tutkimuksessani, voisi olla myös Tirlittanin vertaaminen tarkemmin toiseen tyttöähahmoon, kuten Peppiin. Miten nämä tytöt eroavat aikakauden muusta tyttökuvituksesta? Myös lukupiirit tarjoavat mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita. Esimerkiksi kirjallisuuspiirien empiirinen tarkastelu tiedonhankintatavan näkökulmasta on vielä kartoittamatta.

Lukupiirit olivat erittäin mielenkiintoinen tutkimusaineiston kohderyhmä. Piiriläisten keskustelut ja tulkinnat olivat runsaita eikä tuttu ryhmä kainostellut näkemyksiensä esittämisestä. Kirjaa koskevien tulkintojen lisäksi lukupiirimäinen vuorovaikutus ja kirjoituskulttuuri erottautui selvästi perinteisestä haastattelutilanteesta. Johonkin kommenttiin saattoi tulla vastine vasta muutaman päivän päästä ja kirjoittajat palasivat uudelleen samoihin aiheisiin lisääillen, täsmentäen tai jopa muuttaen näkemyksiään. Koinkin haasteelliseksi päättää, mihin tutkimusmenetelmälokeroon sijoittaisin aineistonkeruumenetelmäni. Peräänkuulutan tuoreempia menetelmiä uuden median kautta tapahtuvan vuorovaikutuksen tutkimukseen.

”Kirja on kuin taskussa kannettava puutarha”, sanoo arabialainen sananlasku. Sinne puutarhan väriloistoon, salaperäiseen seikkailuun tai vaikkapa hauskoihin leikkeihin palaan vieläkin yhtä innokkaana. Lapsi minussa ei ole täysin kadonnut ja rakkauteni kirjoihin ei katoa koskaan.

LÄHTEET

Alanko, Anna-Liisa (toim.) 1990. Sadun taikapiiri. Kirjallisuuskasvatus päiväkodeissa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteen tiedekunnan opintomonisteita nro 14.

Apo, Satu 1986. Ihmesadun rakenne. Suomalaisen kirjallisuuden Seuran Toimituksia 446. Mikkeli: Länsi-Savo Oy.

Bettelheim, Bruno 1994. Satujen lumous. (Mirja Rutanen suom. 1. painos 1984) Juva: WSOY:n graafiset laitokset. Alkuperäisjulkaisu: Bettelheim, Bruno 1975. The Uses of Enchantment: The meaning and importance of fairy tales.

Bloom, Harold 2002. Lukemisen ylistys. (Kalevi Nyytjäjä suom.) Helsinki: Otava. Alkuperäisjulkaisu: How to read and why, 2001

Cervantes Saavedra, Miguel de 1974. Mielevä hidalgo Don Quijote manchalainen. Hollo J. A. suom.) Porvoo: WSOY. Alkuperäisjulkaisu: Don Quijote de la Mancha, 1605.

Eco, Umberto 1998. Six Walks in the Fictional Woods. Reprinted. Cambridge, Massachusetts & London: Harvard University Press.

Eskola, Katarina (toim.) 1998. Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäkerroissa. Rauma: SKS Tietolipas 152.

Eskola, Katarina 1999. Kulttuuri naisten elämän voimana. Teoksessa Satu Apo (toim.) Suomalainen nainen. Keuruu: Otava.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Felski, Rita 2003. Literature after feminism. Chicago: The University of Chicago Press.

- Fowley, Karen 2004. Jane Austen –lukupiiri (Arja Kantele suom.) Alkuperäisjulkaisu The Jane AustenBook Club. Helsinki: WSOY.
- Grünthal, Satu 2003. Tiitiäisen lumo. Teoksessa Liisi Huhtala, Karl Grunn, Ismo Loivamaa & Maria Laukka (toim.) Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Helsinki: Tammi. 210–214.
- Hartley, John. 2002. The reading groups book. 2002–2003 ed. Oxford, England: Oxford University.
- Havukainen, Aino & Toivonen, Sami 2004. Tatu ja Patu päiväkodissa. Helsinki: Otava.
- Heinonen, Sirkka-Liisa 2001. Kuulen runon sykkivän. Teoksessa Marja Suojala ja Maija Karjalainen (toim.) Avaa lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Helsinki: Lasten Keskus. 123–138.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi 2010. Minttu, Jason ja Peikonhäntä. Lasten kuvakirjoja kipeistä aiheista. Helsinki: BTJ-Avain.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu, teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki : Gaudeamus.
- Huhtala, Liisi & Juntunen Katariina 2004. Ilosaarten seutuville. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden historiaa ja tutkimusta. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Jansson, Tove 1991. Muumit ja suuri tuhotulva. (Jaakko Anhava suom.) Helsinki: WSOY. Alkuperäisjulkaisu Småtrollen och den stora översvämningen, 1945.
- Jantunen, Timo 2007. Satu kasvattaa: Topeliuksen sadut ja kasvatustajattelu. Juva: WS Bookwell Oy.

Jakobsen, Marjatta., Jäppinen, Eeva., Tarkkonen, Tuula & Vaijärvi, Kari 1995. Saatteeksi. Teoksessa *Lapsi ja kriisit* (toim.) Marjatta Jakobsen, Eeva Jäppinen, Tuula Tarkkonen & Kari Vaijärvi. Helsinki: Paino Cosmoprint, 3-4.

Jacobsohn, Rachel 1998. *The reading group handbook: everything you need to know to start your own book club*. New York: Hyperion Books.

Jung, Carl Gustav 1991. *Kohti totuutta. Poleemisia esseitä*. Valikoinut Franz Alt. Suomentanut Mirja Rutanen. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.

Karjalainen, Marja 2005. 1950-luku: Sirpaleista syntyy uutta. Teoksessa Marja Suojala & Teresia Volotinen (toim.) *Lastenkirja aikansa kuvastimena*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 52 – 59.

Key, Ellen 1900. *Barnets århundrade. Studie 1-2*. Stockholm: Bonniers.

Koskinen, Ilpo & Alasuutari, Pertti & Peltonen, Tuomo 2005. *Laadulliset menetelmät kauppatieteissä*. Tampere: Vastapaino.

Koskivaara, Nina 2010. Lukupiireissä harjoitetaan kirjallisuuden kansanvaltaa. Teoksessa Johanna Matero, Ritva Hapuli & Niina Koskivaara (toim.) *Lukupiirikirja*. Helsinki: BTJ, 170–179.

Kylmä, Jari & Juvakka, Taru 2007. *Laadullinen terveystutkimus*. Helsinki: Edita.

Kyngäs, Helvi & Vanhanen, Liisa 1999. Sisällönanalyysi. *Hoitotiede* 1999: 11(1), 3-12.

Labov, William & Waletzky, Joshua 1967. *Narrative analysis: Oral Versions of Personal Experience*. - *Essays on the Verbal and Visual Arts. Proceedings on the 1966 Annual meeting of the American Ethnological Society*. 12-44. Second printing, 1973. June Helm, Editor. Seattle and London: Distributed by the University of Washington Press.

Lappalainen, Irja 1980. Satuko julma? Katsaus sadun vaiheisiin. Teoksessa Sinikka Ojanen, Irja Lappalainen, Marjatta Kureniemi (toim.) Sadun avara maailma. Sadut varhaiskasvatuksen tukena. Helsinki: Otava, 45 - 82.

Lehtonen, Mikko 2000. Merkitysten maailma. Tampere: Vastapaino.

Lincoln, Yvonna S. & Guba, Egon G. 1985. Naturalistic Inquiry. Newbury Park (CA): Sage.

Lindgren, Astrid 1945. Pippi Långstrump. Suom. Peppi Pitkätossu. Helsinki: WSOY.

Lindgren, Astrid 1974. Veljeni Leijonamieli. Helsinki: WSOY.

Lundin, Immi 2003. Bokläsarnas kunskapskälla: för läsecirklar och andra litteraturälskare om bok- samtal, förlagsverksamhet och bokbranch. Ystad: Kabusa Böcker.

Lundin, Immi 2004. Cirkelbevis: läsecirklar på bibliotek. Lund: Bibliotekstjänst.

Mikkonen, Anna 2011. Lukupiirin lumous – Lukemisen sosiaalinen ulottuvuus lukupiireissä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Informaatiotieteiden yksikkö.

Matero, Johanna, Hapuli, Ritva & Koskivaara, Nina 2010. Lukijalle. Teoksessa J. Matero, R. Hapuli & N. Koskivaara (toim.) Lukupiirikirja. Helsinki: BTJ Kustannus, 7-13.

Moore, Ellen & Stevens, Kira 2004. Good books lately: the one-stop resource for book groups and other greedy readers. New York: St. Martins Press.

Mäki, Silja & Arvola, Pirjo 2009a. Satu kantaa lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1. Helsinki: Duodecim.

Mäki, Silja & Arvola, Pirjo 2009b. Tarina tukee lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2. Helsinki: Duodecim.

Mäkinen Ilkka 1997. ”Nodvändighet af Lainkirjasto”. Modernin lukuhalun tulo Suomeen ja lukemisen instituutiot. Väitöskirja. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteen tiedekunta. Jyväskylä: SKS.

Mäkinen, Ilkka 2009. Kirjastot ennen kansallisaatetta: yleisten kirjastojen esihistoria 1800-luvun alkuun. Teoksessa Ilkka Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Kutsannus, 13–72.

Noble, Elisabeth 2006. Lukupiiri. Hämeenlinna: Karisto.

Nyborg, Eigil 1962. Den indre linie i H.C. Andersens eventyr. En psykologisk studie. København: Gyldendal.

Ojanen, Sinikka 1980. Mitä sadut merkitsevät lapselle. Teoksessa Sinikka Ojanen, Irja Lappalainen & marjatta Kurenniemi (toim.) Sadun avara maailma. Sadut varhaiskasvatuksen tukena. Helsinki: Otava, 9 - 43.

Orlov, Janina 2003. 1940- ja 1950-luvun klassikot. Teoksessa Liisi Huhtala, Karl Grunn, Ismo Loivamaa & Maria Laukka (toim.) Pieni suuri maailma - suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historiaa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 166–195.

Pahkinen, Tuula 2002. Lukeminen elämässä selviytymisen välineenä. Teoksessa Minna Inovaara & Anna Malmio (toim.) Lukuhaastetta koko elämä. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto, 7-14.

Paloheimo, Matti 1985. Levoton Lippi. Isäni Oiva Paloheimo. Jyväskylä: Gummerus.

Paloheimo, Oiva 1957. Tirlittan – orpotyttö ihmisten ihmemaassa. Porvoo: WSOY.

Pekkanen, Toivo 1959. Lapsuuteni. Porvoo: WSOY.

Pojjula, Soili 2007. Lapsi ja kriisi: selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja.

Propp, Vladimir 1968. *Morfology of the Folktale*. Seventh Paperback Printing, 1979. Austin and London: University of Texas Press.

PS = Suomen kielen perussanakirja. Helsinki: Valtion painatuskeskus ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1990–1994.

Rehberg Sedo, DeNel 2002. Predictions of life after Oprah: A glimpse at the power of book club readers. – *Publishing Research Quarterly*. 18 (3), 11-22.

Rehberg Sedo, DeNel 2003. Readers in reading groups: an online survey of face-to-face and virtual book clubs. – *Convergence: The Journal of Research into New Media Technologies*. 9(1), 66–90.

Saresma, Tuija 2002. Häivähdys kauneutta, Taide suomalaisessa arjessa. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Sarmavuori, Katri 1986. *Lasten ja nuorten kirjallisuuden maailma*. Turun opettajakoulutuslaitos. Opetusmonisteita 5.

Savater, Fernando 1984. Sadun maisema. *Unesco-Kuriiri* 10/1984. 4-6.

Sigsgaard, Jens 1948. Ypö yksin maailmassa. Alk. 1942. *Palle alene i verden*. Suom. Leena Karro. Porvoo: WSOY.

Suojala, Marja 2001. Taidesatu elää ajassa ja ajattomana. Teoksessa Suojala, Marja ja Karjalainen, Maija (toim.) *Avaa lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön*. Helsinki: Lasten Keskus, 30 – 55.

Suojala, Marja 2010. Satu vuosituhanteen vaiheessa. Teoksessa Kaarina Kolu (toim.) *Suomalainen satu 2*. Helsinki: BTJ Finland Oy, 22-33.

Tatar, Maria 1992. *Off with their heads!: fairy tales and the culture of childhood*. New Jersey: Princeton University Press.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vaijärvi, Kari 1995. Lastenkirjojen kriisit. Teoksessa Marjatta Jakobsen, Eeva Jäppinen, Tuula Tarkkonen & Kari Vaijärvi (toim.) Lapsi ja kriisit . Helsinki: Paino Cosmoprint, 14–17.

Woolf, Virginia 1980. Oma huone. Helsinki: Kirjayhtymä

Ylimartimo, Sisko 2002. Lumikuningattaren valtakunta. H. C. Andersenin satu sisäisen kasvun kuvauksena. Väitöskirja. Oulun yliopisto, taideaineiden ja antropologian laitos, Kirjallisuus. Rovaniemi: Pienkustanne.

Ylönen, Hilikka 1998. Taikahattu ja hopeakengät sadun maailmaa. Lapsi päiväkodissa sadun kuulijana, näkijänä ja kokijana. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Ylönen, Hilikka 2000. Lohditut linnut. Satujen merkitys lapselle. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Ylönen, Hilikka 2008. Satuviitta. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

